

93 Harbi'nde Esir Türk İmgesi, Suç, Ceza ve Öteki

The Image of the Captive Turk in the Russo-Turkish War of 1877-78: Crime, Punishment, and the Other

Mesut KARAKULAK*

Öz

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında esir düşen Osmanlı askerlerinin deneyimlerine odaklanan bu çalışma, suç, ceza ve “öteki” imajını mikro tarihsel bir perspektiften ele almayı amaçlamaktadır. 93 Harbi, Osmanlı İmparatorluğu için yalnızca askeri bir yenilgi değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal dönüşümlerin ivme kazandığı kritik bir dönüm noktasıdır. Araştırma kapsamında, Osmanlı askerlerinin savaş esnasında ve sonrasında yaşadıkları deneyimler, “Moskof zalimi” algısıyla özdeşleşmiş Rus halkının tutumları ve Rusya'nın modernleşme sürecindeki esir hukukuna dair uygulamaları üzerinden analiz edilmiştir. Dönemin arşiv belgeleri ve yazılı kaynakları çerçevesinde yapılan bu analiz, esirlerin hukuki statüleri, sosyal koşulları ve kültürel değişimlere olan etkilerini değerlendirmektedir. Böylelikle, iki büyük imparatorluk arasındaki çatışmalar bireylerin insani deneyimleri bağlamında ele alınmış, savaşın insani boyutları ve esirlerin gündelik yaşamları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Esirlerin yalnızca Osmanlı perspektifinden değil, sıradan bir Rus vatandaşının gözünden de değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu yaklaşım, savaşın yıkıcı etkilerinin ötesine geçerek, Osmanlı ve Rus toplumları arasında bireysel düzeyde kurulan temasların kültürel ve insani boyutlarını anlamayı ve empati odaklı bir bakış açısı geliştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, yerleşik önyargıların yeniden değerlendirilmesine olanak sağlayarak, Osmanlı-Rus ilişkilerinin bireyler düzeyindeki yansımalarına değinilmiştir. Makale, esirlerin statüsüne ilişkin kavramsal bir çerçeve çizmekte ve şu sorular etrafında şekillenmektedir: Esirler, İslam hukukundaki gibi bir “mülk” mü, bazı toplumlarda olduğu gibi bir “misafir” mi, yoksa siyasi veya askeri bir “sürgün” ya da “mülteci” mi olarak kabul edilmiştir? Bu çerçevede, esirlerin hukuki, sosyal ve kültürel boyutları bir bütünlük içinde ele alınarak, Rus halkının gözündeki “öteki” imajı problematik bir yaklaşımla analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rus Çarlığı, Esaret, Öteki, Suç ve Ceza.

Abstract

This study focuses on the experiences of Ottoman soldiers captured during the 1877–1878 Ottoman-Russian War and aims to examine the concepts of crime, punishment, and the image of the “other” from a micro-historical perspective. The 93 War was not only a military defeat for the Ottoman Empire but also a critical turning point where social and political transformations accelerated. The research analyzes the experiences of Ottoman soldiers during and after the war, the attitudes of the Russian public associated with the perception of the “Moskof tyrant,” and the practices of prisoner law during Russia’s modernization process. Based on archival documents and written sources from the period, this analysis evaluates the legal statuses, social conditions, cultural impacts on prisoners.

The study addresses the conflicts between the two empires within the context of individual

Makale Geliş Tarihi: 02.01.2025. Makale Kabul Tarihi: 25.05.2025.

Araştırma Makalesi / Künye: KARAKULAK, Mesut. “93 Harbi'nde Esir Türk İmgesi, Suç, Ceza ve Öteki”. Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), 18/36, (Haziran 2025): s. 175-198. DOI: 10.19060/gav.1719144

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Tarih Bölümü, E-mail: mesut.karakulak@hbu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0142-9170

Gaz

Akademik
Bakış

175

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

experiences, exploring the human aspects of war and the daily lives of prisoners. It aims to evaluate prisoners not only from the Ottoman perspective but also through the eyes of an ordinary Russian citizen. This approach seeks to move beyond the destructive impacts of war, emphasizing the cultural and human dimensions of interactions between Ottoman and Russian societies. It also reassesses established prejudices, shedding light on how Ottoman-Russian relations reflected at the individual level. The article explores whether prisoners were considered “property,” as in Islamic law, “guests,” as in some societies, or “exiles” or “refugees” in political or military terms. It examines the legal, social, and cultural aspects of captivity holistically, analyzing the image of the “other” in Russian perceptions.

Key Words: Ottoman Empire, Russian Tsardom, Captivity, Otherness, Crime and Punishment.

Giriş: Galiplerin Sessiz Zaferi

Osmanlı kent ve köylülerinin dünyalarından kısa kesitler sunan hikâyelerin hemen hepsi –devlet merkezli üretilen belgelerdir– birbirleri ile örüntülü temel iki unsuru öne çıkarır; toplumsal hiyerarşi ve düzen. Bu iki kavram iç içe geçmiş pek çok kimliği ve geniş imparatorluğun yönetsel ağlarının kılcal damarlarındaki dinamikleri genellikle devletin gözünden görmeyi sağlar. Araştırmacı da –bilinçli ya da değil fark etmeksizin– belgede anlatıldığı kadarıyla, büyük bir çoğunlukla “devletin gözünden” kişiyi tasvir eder ve birey odaklı anlatılar toplumda kaçınılmaz olarak bir değişim, hatta dönüşüm üzerinden okunmadığı sürece sadece “hoş bir anlatıdan” öteye gidemez. Toplumsal hiyerarşi ve düzenin sürekliliği her daim yeğlense de siyasi olaylar, ekonomik buhranlar, salgın hastalıklar vb. insanların yaşamlarını alt üst edebiliyordu. Örneğin, Erzurum kırsalında, küçük yeğeniyle olağan bir yaşam süren Muhammed, köyünden ayrılacağını, dilini, dinini, kültürünü bilmediği bir coğrafyada esir düşeceğini tahayyül edemezdi. Yaşamı, normal seyrinde devam ettiği takdirde ismi, nerede yaşadığı, hangi iş ile meşgul olduğu gibi bilgileri de öğrenmek neredeyse imkansızlaşacaktı. Bir bakıma onun hikâyesi, iki büyük imparatorluğun güç mücadelesinde kaybolmuş küçük bir ayrıntıydı. Esir edilmeden önce Muhammed, hayatını ahsabı şekillendirerek kazanıyordu. Başka bir deyişle marangozdu; ara sıra boya işlerine de bakıyordu. Pek çok köylü gibi onun da hiç gitmediği memleketlere gitme, yeni yerler görme, dilini, dinini bilmediği bir yerde kan bağı bulunmayan insanlarla bir arada yaşamayı tasavvur ettiğini düşünmek çok küçük bir olasılıktı. Hatta İstanbul bile, onun için ulaşılması imkânsız bir hayal, çok uzak bir mesafeydi. Fakat kader onu, mütemediyen tekrarlanan Osmanlı-Rus savaşlarının en çetinine sürükledi; cepheye asker olarak gönderildi. İstanbul’a gitmek mümkün olmasa da Kafkas Cephesinde Osmanlı Devleti’nin şanını ve namusunu savunmak için savaşacaktı. Ne var ki, kısa süre sonra esir düştü. Muhammed, vatanından binlerce kilometre uzakta, artık bir Rus şehri olan Kaluga’daydı. Esirdi ve yine tek bildiği zanaatını icra ediyordu. Tıpkı Erzurum’daki gibi, uçsuz bucaksız gökyüzü altında *suskun ve yokmuşçasına* yalnızdı; bu kez bilmediği topraklarda. Savaş sona erdiğinde, yurduna geri dönme hazırlıklarına başladı. Önce, dönüş istasyonlarından biri olan Karadeniz kıyısındaki Sivastopol’e ulaştı. Buradan, hiç görmediği İstanbul’a geçecek, ardından da Erzurum’a, onu bekleyen yeğeniye kavuşacaktı. Fa-

Gör

kat son anda, bir karar aldı ve geri dönmekten vazgeçti¹.

Vatanındaki yalnızlık, Muhammed'e daha ağır, daha dayanılmaz gelmiş olmalı ki geri dönüp Kaluga'da kalmaya karar verdi. Hem de bu dönüş sadece bir vatan değişikliği değildi; Muhammed Ortodoks Hristiyanlığı kabul etti ve kendisine sunulan yeni kimliği benimsedi. Rus hükümetinden hiçbir maddi talepte bulunmadan, kendi isteğiyle her şeyden vazgeçmişti². Dilekçesinde "Yalnızım, kimsem yok" diyordu. Erzurum'da da Kaluga'da da yalnızdı Muhammed. İki imparatorluğun gölgesinde kalmış, bu devasa politik mücadelelerin arasında kendi varoluş savaşını veren yapayalnız bir adamdı. Muhammed'in hikayesi, 19. yüzyılda Osmanlı-Rus ilişkilerinin karmaşık ve soğuk gerçekliğinin içinde sayısal veri olmaktan öteye gidemeyen sıradan bireylerin, kaderlerinin nasıl şekillendiğine dair mikro tarihsel bir örnek sunar. İmparatorlukların devasa politik ve askeri manevraları, bazen sade bir marangozun köyünden uzak topraklarda kendi yolunu arayışına kadar uzanır. Bu anlatı, bireyin varoluş mücadelesiyle büyük tarihsel akışların kesişme noktasında şekillenir³.

Tam da bu nedenle, Osmanlı-Rus ilişkileri, tahterevallı metaforuyla ifade edilebilecek karmaşık ve kırılmalı bir güç dengesi mücadelesinin tarihsel bir örneğini sunar. 19. yüzyıl boyunca, iki imparatorluk yalnızca askeri cephelelerde değil, diplomatik arenada da çetin bir denge politikası yürütmüş; birinin yükselişi, diğersinin kaçınılmaz çöküşüne zemin hazırlamıştır. Bu süreç, bölgesel ve küresel siyaseti şekillendiren kritik gelişmelere sahne olurken, Muhammed

1 Muhammed gibi Rusya'da kalmayı tercih eden meçhul esirin hikayesi ise bambaşka bir hikâyeyi barındırır. Ryazan'da esir olarak bulunan bir Osmanlı subayı olan ve daha sonra Rus vatandaşlığına geçerek Apollon Nikolayeviç Volkov adını alan bu meçhul esir, dönemin çalkantılı koşulları içinde benzer birçok hikâyeyi yansıtır niteliktedir. Rusya'da kalmayı tercih ettikten sonra, hatırı sayılır bir serveti bulunan bir hayırseverin koruması altına giren Volkov, savaş esirliğinden toprak sahibi dvoryan (soylu) statüsüne yükselmiştir. Bu süreçte, Ryazan bölgesine bağlı Dankov kasabasında şehir konseyi üyesi olarak görev yapmış ve daha sonra aynı kasabanın belediye başkanı olan Vasiliy İvanoviç Yermakov'un kızıyla evlenmiştir. Yermakov ailesi, Rus tarihindeki kritik figürlerden biri olan ve Sibir'in kapılarını Ruslara açmasıyla bilinen ünlü Kazak lider Yermak'ın soyundan gelmektedir. Bu evlilikten on çocuğu olan Volkov, 1917 Şubat Devrimi sırasında yaşadığı sağlık sorunları sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Volkov, 1881 yılında Rus vatandaşlığına kabul edilmiş ve İlyinskaya Kilisesi Başpiskoposu Kistrov tarafından vaftiz edilmiştir. Ancak, geride bıraktığı birkaç arşiv kaydı dışında, varlığını detaylı biçimde aydınlatılacak yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu arşivlerden birinde Volkov hakkında şu ifadeler yer alır: "Toprak sahibi, Türk ordusunun eski teğmeni ve şu an Rus vatandaşı olan Nikolay Apollonoviç Volkov, Dankov bölgesinde, Stupino ve Malye Yaroslav köyleri civarında yaşamaktadır.» Volkov'un hikayesi, savaşın bireysel yaşamlar üzerindeki dönüşümsel etkilerini ve bir zamanlar düşman olarak görülen bir bireyin, bir başka toplumsal düzende yükseliş hikayesini gözler önüne sermektedir." Bkz., Rusya Ryazan Bölgesi Devlet Arşivi GARO, F. 5. Op. 3. D. 2029, L.1-6; GARO, F. 5. Op. 4. D. 5498, L.6.

2 Döneme ait Osmanlı basınında Rus hükümetinin Türk savaş esirlerini Rusya'da kalmaya teşvik ettiği ve orada kalıp evlenecek olanların askerlik hizmetinden muaf tutulacağını açıkladığı hakkında haberler yer almıştır. Bkz. Tuncay Ögün, "İstanbul Basınında 93 Harbi Türk Savaş Esirleri", Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul 2018, s 49.

3 Muhammed'in esaret hikayesi için bkz., A. "Tihonov, Voennoplennie Turki v Kalujskoj Gubernii v 1877-80-h godah" <https://ist-konkurs.ru/raboty/2005/899-voennoplennye-turki-v-kaluzhskoj-gubernii-v-1877-80-kh-godakh>. (20.10.2024)

Garo

Akademik
Bakış

177

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

gibi bireylerin kaderleri bu devasa politik tahterevallinin sallantıları arasında şekillenmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, bu mücadelenin en belirgin anlarından biri olarak iki imparatorluk arasındaki dengenin Rusya lehine dramatik bir şekilde değiştiği bir dönüm noktasıdır ve aynı zamanda bu büyük güç çekişmesinin bireysel hayatlara nasıl etki ettiğinin de bir göstergesidir

Aynadaki Akis Moskof Gavuru: Rus Sosyal Hayatında Türk Esir İmgesi

Rus esir hukukunun gelişimi uluslararası esir hukukunun ortaya çıkışı ve belli ortak kaidelerin benimsenme süreciyle eş zamanlıdır. 19. yüzyılda başlayan süreçte esir hukuku uluslararası normlarla uyumlu hâle gelmeye başlarken, Rus sosyal hayatında ve toplum nazarında “esir” ve “esaret”le ilgili imajları tespit etmek ve bunların ne ölçekte değiştiğini belirlemek önemlidir. Toplumun esirlere, bir başka ifadeyle doğrudan düşmana ve “öteki”ye bakışı, coğrafya ve kültürün süzgecinden geçmiş binlerce yıllık birikimin şekillendirdiği zihniyetin bir yansımasıdır. Rusya’daki esir hukuku resepsiyona tâbi tutulup Batılı anlayışla yenilenirken, Rus idaresinin ve halkının esirlere, özellikle Türk/Müslüman Osmanlı esirlerine yönelik yaklaşımlarını ve esirlere davranışlarını bütün veçheleriyle ortaya koymak bu çalışma çerçevesinde mümkün değildir. Bununla beraber bizatihi esirlerin ve esir alanların bıraktığı hatıratlardan, esir-yerel halk temasına dair anlatılar konu hakkında ipuçları sunmaktadır.

19. yüzyılda iki imparatorluğun güç mücadelesi halkları arasında bariz bir düşmanlık, ön yargı ve karşılıklı korku yaratmıştı. Rusya’nın iç bölgelerinde yaşayan ve dış dünyayla teması oldukça sınırlı olan yerel ahali için Osmanlı, bilinmeyen, korkulan bu nedenle düşmanlaştırılan bir figürdü. Bu kitleler Türk/Müslüman Osmanlıyı sadece esirler vasıtasıyla görme ve tanıma fırsatı elde etmişti. Bu bakımdan esaret bazı ön yargıların kırılmasını sağladığı gibi birtakım ötekileştirici/düşmanlaştırıcı tavır ve fikirleri de kuvvetlendirmişti. Türk esir askerler, Rus yerel halkı için ilgi odağı haline gelmişti. Yerel ahalden kimselerin hatıratında çizilen Türk portresi, toplumsal bakış açısını ve Türklerin Rusların zihninde bıraktığı izleri belirleme bakımından değerli ipuçları ihtiva eder. Bir lise anı defterine düşülen şu notlar ilgi çekicidir:

“Türk esirler, esmer tenleri ve iri gözleriyle dikkat çekiyordu.

Bazıları oldukça ürkek, bazıları ise dostane bir izlenim bırakıyordu. Çocukken hayalimde onları vahşi yaratıklar olarak canlandırmıştım. Ancak karşılaştığımda gördüğüm, sadece kötü giyimli, soğuktan titreyen, bizim gibi insanlardı. Bu halleri in-sanda şefkat uyandırıyor. Buna karşın, şehir halkı onları hâlâ düşman olarak görüyordu”⁴.

Bu pasaj, Rusların toplumsal algısında Türk’e dair ön yargıları sunduğu gibi esir imajının bu ön yargılar üzerindeki değiştirici etkisini de sarıh bir şekilde gösterir. Daha ilk satırlarda yapılan karşılaştırmada, Türk esirlerin bir “öteki” olduğu anlaşılır. Bu gencin günlüğünde yer alan ifadeler, sıradan bir

4 Anı defterindeki ayrıntılar için bkz., Poroşin I.A Çetvert` Veka Nazad (iz Gimniçeskih Vospominaniy) S. Petersburg, 1905, C. 39, <https://www.booksite.ru/education/main/memoir/2.htm>.

Rus'un Osmanlı'ya dair zihninde şekillenen genel algı ve kalıpları yansıtmaktadır. “Çocukken hayalimde onları vahşi yaratıklar olarak canlandırmıştım,” ifadesi halk arasındaki anlatıların, okuldaki eğitimin bu imajı oluşturduğunu, Rus muhayyilesine düşman figür olarak Türk imgesinin yerleştirildiğini gösterir⁵. Daha önce Türk/Osmanlı görmeyen Rus genci için düşman/öteki Türk vahşi bir hayvandır. Bu düşünce kalıbı, elbette peşi sıra bu düşmanın herhangi bir insani muameleyi hak etmediği anlayışını doğurur. Bir Türk esiriyle karşılaşmak, bu gencin duygularında köklü bir değişim yaratmış görünmektedir. Halkın düşman gördüğü esirlere farklı yaklaşması ve yerleşik aidiyetlerin düşman algısını nasıl keskinleştirdiğini vurgulaması dikkat çekicidir. Hâlbuki kendisinin genç dimağında daha ön yargısız bir “Türk” imgesi şekillenmişti. Muhtemelen ilerleyen yaşlarında o da *şehirdekiler* gibi düşünecek ve “öteki” algısı pekişerek esirleri düşman görecekti. Ancak günlüğüne yazdıkları, o dönemde merhametle yaklaştığını ve düşman imgesinin önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Elbette bu anlayışın aynadaki akis gibi tıpkısını Osmanlı toplumunda, özellikle dış dünyadan uzak Rus köylüsünün Osmanlı'daki muadili Anadolu ahalisinin zihniyet dünyasında müşahade etmek mümkündür. Anadolu ahalisi için Rus “Moskof düşmanı” zulmeden korkulan düşmandır, bu açıdan öteki imajının en güçlü unsuru “Moskof gâvuru”dur.

Savaşlarda karşınızdakini öldürmeniz için kişisel bir motivasyona ihtiyacınız yoktur. Emir komuta zincirinde vazifenizi yerine getirmek doğruluk ve yanlışlık noktasında sorgulanmaz bir eylemdir. Zaten bir müddet sonra *nehrin veya sınırın karşı yakasındaki* düşman figürüdür ve fiziksel çatışma kaçınılmazdır. Bu ortamın tam göbeğinde bulunan Bir Rus subayının kendisini merakla bekleyen eşine Kars'tan yazdığı mektuplar savaşın resmi çerçevesi dışında öteki imajını oluşturan ana kaynağın sonuçlarını göstermesi bakımından oldukça etkileyicidir. Tamamen iki kişi arasında kişisel özlem ve merakla oluşturulmuş bir mektupta Rus subayının Türklere dair anlatısı savaşların hiç de romantik bir bakış açısı sunmadığı gösteriyor:

“Sana Yeni Yıl kutlamanızın ayrıntılı bir açıklamasını yapacağıma söz vermiştim. O halde dinle tabloyu zamanında yetiştiremeyeceğimden çok korkuyordum çünkü yapılacak iş olağanüstü derecede çoktu. Sonunda, zamanımın çok az olduğunu görünce, sadece bir tablo yapmaya karar verdim; tam anlamıyla Yeni Yıl tablosu ve eski yılı geride bırakmak için. Dev bir pano üzerine şunları tasvir ettim: Güzel bir genç, şövalye zırhı içinde -genellikle Rusya'nın tasvir edildiği gibi- kaskında kokart yerine parlayan bir haç var, zırh giymiş, göğsünde Rus arması olan bir kalkan,

5 Rusların gözündeki Türk imgesi bir bakıma yüzyıllardır devam eden savaşların ve eğitim sisteminin bir ürünüdür. Nitekim 93 Harbi'nde Kars'ta bulunan Rus subayı N. İ. Speranski'nin eşine gönderdiği mektupta; *Türklerle çok iyi geçiniyoruz. Hiç de söylenen kadar vahşi hayvan olmadıkları ortaya çıktı. Onlar her yabani gibi saftık içlerinde barındırıyorlar. Buna karşın Rus köylüsünden en az 200 yıl geride yaşıyorlar.* Bk. Speranskiy N. I., *Pismo Speranskoy N. K., 23 Noyabrya 1877 g. Kars* // Rossiyskiy Arhiv: Istoriya Oteçestva v Svidetel`stvah i Dokumentah XVIII-XX vv.: Al`manah. M.: Studiya TRITYe: Ros. Arhiv, 1994. S. 146-147. [T.] V. Pis`mo 23-e. Mektupların kayıtlarına ulaşmak için bk. <https://feb-web.ru/feb/rosarc/ra5/ra5-146-.htm>

gazi

Akademik
Bakış

179

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

cesur ve enerjik bir duruş sergiliyor, berrak bakışlarıyla altında serili, kırmızı fesli, yere uzanmış bir Türk'ü ayaklarıyla eziyor. Türk, bir eliyle çıplak bir kılıca yaslanmış, diğer eliyle de genç Rus'un cesur eliyle çektiği ve Slavlar ile Hristiyanlık için gün ışığını kapatan yeşil bir Türk örtüsünü geri çekiyor. Örtünün arkasında, "1 Ocak 1878" yazısı görünüyor ve altında Slav harfleriyle "SLAVLAR" yazıyor.⁶

Rusların 93 Harbi'ni müteakip Kars'ta inşa ettikleri zafer abidesindeki sahnede elindeki bayrağı zirveye saptamak için kollarını göğe kaldırmış bir askerinin ayaklarının altında, kartallar tarafından parçalanan bir Türk bayrağının olması bir bakıma Rusların pek çoğunun kafasındaki Türk imajını da cisimleştiriyordu.

Mektuplarında iyi bir Rus Milliyetçisi olduğu anlaşın Nikolay İvanoviç Speranski'nin *Türklere karşı duyduğu öfke ve düşmanlık Kars'ta kaldığı süreç boyunca değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır*. Speranski'nin 28 Kasım 1877 eşine yazdığı bir başka mektupta *Türk halkıyla çok iyi anlaştık, Rusya'da düşündüğümüz gibi merhametsiz canavar olmadıkları anlaşıldı... Misafirperverliklerini değerlendirmem için erken olmasına rağmen bir Türk ona zarar vermeyeceğini anladığında evinin kapılarını sana sonuna kadar açar...*⁷. Biz-öteki karşıtlığı savaş süresince çekilen ortak acılar ve kayıplarla beraber zamanla ideolojik ve politik kaygıları aşarak "biz" yani "insanlık" kavramında birleşmiştir.

Sıcak çatışmaların yaşandığı savaş meydanlarındaki Türk imajı ile merkezden çevreye doğru ortaya çıkan Türk imgesi tamamen farklılık göstermekteydi. Köylüler ideolojik olarak işlenmedikleri için daha önyargısız olabilirler, ama kentliler ve okumuşlar başka, onların önyargılarını hiçbir kılıç kesmez hiçbir kan dindirmez. Örneğin Osmanlı topraklarında esir yakınları bulunan bazı Rus köylüleri, empati yaparak Türk esirlere yiyecek yardımı yapıyordu. Elbette gazetelerde ölen ve yaralanan askerlerin günlük ilan edildiği kaotik bir ortamda bireylerin insani duyguları her şeyin ötesine geçmişti⁸. Yerel halk ile esirler arasındaki temas, halkın zihnindeki "öteki" algısını dönüştüren bir etken olmuştur. Bu minvalde Mayıs 1877'de Saratov'a getirilen 500 kişilik esir kaflesi, savaş bölgesinden uzak bir yerde yaşayan halkın büyük ilgisiyle karşılanmıştır. Perişan durumdaki bu esirler, tren istasyonları ve caddelerde toplanan kalabalıklar tarafından merakla izlenmiştir. Halkın bir kısmı onların zor durumlarına üzülenek yardım etmiş; bazıları kışlarına para bırakırken, bazıları ise tütün ve yiyecek gibi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Ertesi gün esirlerin çarşıya çıkmasıyla birlikte esnaf ve yerel halk da gıda yardımı yapmıştır⁹. Ancak merkezi yönetimin etki alanında bulunan kentlerde bu bakış açısı tamamen olumsuz yönde görülmektedir.

6 1 Ocak 1877, 59. Mektup, Speranskiy S. 146–147. — [T.] V. Pis`mo 59.

7 28 Kasım 1877, 23. Mektup, Speranskiy S. 146-147. [T.] V. Pis`mo 23.

8 *Kurskie Gubernskie Vedomosti*. 1878, 5 Sentyabrya; *Kurskie Gubernskie Vedomosti*. 1878, 19 Sentyabrya

9 Totfaluşin, V.P. "Voennoplenne Russko-Turetskoy Voynı 1877–1878 gg., v Saratovskom Krae" s. 131.57.

Savaş sırasında Rusya'daki Türk esirlerin konaklama sorunu hemen her bölgede ciddi bir mesele olarak öne çıkmıştır. Örneğin, barındırılabilir esir kapasitesini çoktan aşmış olan Nijniy Novgorod'a Ekim ayında 100 kişilik bir esir grubu daha ulaşmıştır. Bu kafilenin 60 kişilik düşük rütbeli kısmı kışlalara yerleştirilirken, geri kalan 40 üst rütbeli esir için toplam 10 daire kiralanmıştır. Ancak şehirdeki altyapı bu kadar esiri ağırlamaya yeterli olmadığından, bazı esirler geçici olarak sivil evlere yerleştirilmiştir¹⁰. Benzer bir durum Vitbsk bölgesinde de görülmüş; burada kalan 1.673 esir, mevcut ev ve kışlalara dağıtılmıştır¹¹. Saratov'da ise durum daha karmaşıktı; burada Nijniy Novgorod'daki esir sayısının iki katına yakın, toplamda 2.200 esir bulunmaktaydı. Özellikle 6 Ağustos 1877'de akşamüstü şehre ulaşan 500 kişilik bir esir kafilesi halkın yoğun ilgisiyle karşılanmıştır. Bu grubun 20'si subaylardan oluşuyordu. Düşük rütbeli askerler kışlalara yerleştirilirken, subaylar Astarhan Caddesi'ndeki beyaz bir eve alınmıştır. Sonradan gelen esirler için de daire kiralanmaya çalışılmış, ancak birçok ev sahibinin esirlere ev kiralamayı reddetmesi bu süreçte zorluklara yol açmıştır¹². Ayrıca, bir kısım kadın ve çocuk esir bölge halkının isteği üzerine evlerde ağırlanmışlardır¹³.

Kursk bölgesinde de ev konusunda bazı sıkıntılar yaşanmaktaydı. Adil ve Atıf Paşalar da Kursk'ta tutulmaktaydı. Ancak paşaların bu yönde bir sıkıntıları yoktu. Hatta Rus yönetiminin esaretleri boyunca kendilerine olan ilgi ve alakalarına minnettarlardı. Bu nedenle Fransızca bir teşekkür mektubu bile yayınlamışlardı¹⁴. Rus gazeteleri, Adil Paşa'nın esaret altındaki memnun tavrını alaycı bir biçimde coğrafyanın etkisiyle ilişkilendiriyordu. Zira, Kursk'tan daha sert bir iklime sahip olan ve 150 verst uzaklıktaki Orel'de bulunan Faik Paşa, muhtemelen bölgenin zorlayıcı şartları nedeniyle her gün Ruslara küfrediyordu. Bu bağlamda, Kursk'ta kalan esirler, bölgenin muhteşem doğasının etkisiyle hallerinden memnun görünüyordu. Rus bir muhabir ise Adil Paşa'nın esaret hayatını geçirdiği yeri şu şekilde tasvir ediyordu:

“Paşalar, Kursk'ta Herson Kapıları yakınındaki mütevazı bir evde yaşıyorlar; iki odayı kullanıyorlar. Evin iç dekorasyonunu şık olarak tanımlamak güçtür: ilk odada yalnızca bir masa, birkaç sandalye ve bir yatak bulunuyor. Yatakta dikkat çeken bir kaplan postu serili; yastıkların başucunda ise Türk yapımı iki küçük yastık yer alıyor. Yatağın üzerinde, duvarda asılı duran kostüm, 55 yaşındaki Ferik Adil Paşa'ya ait. Adil Paşa, etkileyici ve zeki bir yüz ifadesine sahip, işine ciddi bir yaklaşımla bakan, Batı eğitimine çok fazla sahip olmamakla birlikte bu eksikliğin farkında olan, dindar ama fanatik olmayan bir kişiliktir. 1853-1854 yıllarında Sivastopol Kuşatması'nda savaşmış ve albay rütbesiyle bu kaleyi

10 S. A. Alekseev, “Turetskie voennopleniye v Nijegorodskom krae v period russko-turetskoy voyny 1877–1878 gg”. *Naučno-metodiçeskiy elektronnyy jurnal «Kontsept»*. 2017. – T. 39. s. 2551–2555.

11 Rusya Devlet Askeri Tarihi Arşivi, Moskova (RGVIA), 400 Op. 3. D. 2047. L. 89.

12 Totfaluşin, V. P. “Voennopleniye Russko-Turetskoy Voyny 1877-1878 gg., v Saratovskom Krae”, s. 129-130.

13 RGVIA, 400 Op. 3. D. 2038. L. 126.

14 *Kurskie Gubernskie Vedomosti*. 1878 29 Sentyabrya.

gazi

Akademik
Bakış

181

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

müttefiklerle birlikte Türk birlikleriyle ele geçirmiştir. İkinci paşa, Atf, 41 yaşında, hafif kurlaşmış bir sakalı olan, kısa boylu ve yüz ifadelerinde tamamen Türk özellikleri taşıyan birisidir. Yakın zamanda tümgeneral rütbesine terfi ettirilmiştir. Birçok savaşa katılmıştır, ancak oda arkadaşları Adil Paşa gibi hiç yaralanmamıştır. Her ikisi de İstanbulludur ve aileleri orada yaşamaktadır. Adil Paşa, Kişinev'den ailesine İstanbul'a bir telgraf göndermiş ve ondan yanıt almıştır, bu yüzden Rus hükümetine sonsuz minnettardı¹⁵

Elbette alt rütbedeki esirler bu teşekkür mektubundaki konfor alanına sahip değildi. Esirlerin büyük bir kısmı, şehirde belirlenen kışlalarda barındırılırken, subayların evlerde kalması için yerel halktan destek sağlamak zorlaşmıştır. Yerel ahalinin ev kiralama konusundaki isteksizliği özellikle dikkat çekicidir. Bu durumun başlıca sebebi, bölgeye gönderilen esirlerin Plevne Kuşatması'nda bulunmuş olmaları ve diğer bölgelerden gelen esirlere kıyasla daha kötü sağlık koşulları ve perişan bir halde olmalarındır¹⁶.

Esirlerin şehre askerî bir düzen içinde girişi, dikkate değer bir olgudur. 19. yüzyılda millî devletlerin yükselişiyle birlikte ortaya çıkan askerî kortejler, devlet otoritesinin birer sembolü olmuştur. Esirlerin geçişi de bu kortejlerin ters yüz edilmiş bir versiyonu olarak görülebilir. Halkın yolun iki yanına dizilip esirleri izlemesi, Rus propagandasının bir parçasıdır. Bu düzenleme, Rus devletinin savaşta üstün geldiğini ve otoritesini pekiştirdiğini halka göstermeyi amaçlamaktadır. Zafer alaylarında olduğu gibi, burada da devlet gücü, halkın gözü önünde sergilenir; ancak bu kez zafer kazananlar değil, yenilen askerlerin geçit töreni söz konusudur. Bu durum, Rus devletinin halk üzerindeki otoritesini "öteki" figürü üzerinden pekiştirme çabasını yansıtır.

93 Harbi sırasında Ruslara esir düşenler arasında üst düzey kurmaylar ve iyi eğitilmiş askerler de bulunmaktaydı. Bu grup, diğer esirlere kıyasla daha iyi yaşam koşullarına sahipti. Dönemin sosyal yapısının, esir hukukunda seçkin (havas) ve avam gibi sınıfsal ayrımları nasıl yansıttığı dikkat çekicidir. Örneğin, bazı subaylar Rus zengin ailelerinin çocuklarına Fransızca dersi veriyor, Rusça'yı hızla öğrenerek ve entelektüel birikimleri sayesinde tiyatro ve restoran gibi halkın seçkin kesimlerinin uğrak yerlerinde sosyalleşebiliyordu. Bu durum, onların toplumun üst tabakalarıyla temas kurmasına olanak tanımıştır. Ancak, şehirde dilencilik yapan esirlere de rastlanmaktaydı¹⁷. Esirlerin şehir içinde dolaşım özgürlüğü bulunması, farklı sosyal sınıflarla etkileşimlerine olanak sağlamıştı. Hareket özgürlüğü Rus esir hukukunun 38.

15 *Golos*, 1878, No 33 (2 (14) (Fevr.)

16 Rus yönetimi Türk subaylara kiralanan evleri ayrıntılı olarak rapor etmiştir. Bu evlerin konumu ne kadar esir kaldığı ve evin kime ait olduğu rapor edilmiştir. Belarus Bilgi ve Belge Yönetimi Enstitüsü Arkeografya Başkanı V.S Pozdnyakov'un Belarus Millî Tarih Arşivi fonlarındaki 1877-1878 savaşı dönemine ait kayıtlarından oluşturduğu 124 rapora linkten ulaşabilirsiniz. <http://vkl.by/documents/2>. Bu raporlar bundan sonraki referanslarda belge nosuna göre belirtilecektir. (Natsionalny İstoričeskiy Arhiv Belarusi) NIAB, Belge Bk. NIAB, Belge No: 19; NIAB, Belge No: 20; Poznahirev, "Turetskie Voennoplenie v Kurskoy Gubernii v Period Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg". No. 4, s. 55-56.

17 Samovič, "Turetskie voennoplenenie 1877-1878 gg., Razmeşenie, Soderžanie, Vzaimootnoşeniya s naseleniem Rossiyskih Guberniy", s. 22.

maddesiyle belirlenmişti. Buna göre esirler bağlı buldukları birimlerin amirlerinin izniyle bulunduğu bölgenin belirli yerlerinde dolaşım hakkına sahipti. Ancak bazı istisnalar dışında şehirlerarası dolaşım yasaktı. Bu nedenle esirleri gündelik hayatın pek çok alanında görmek mümkündü¹⁸.

Rusya'nın farklı bölgelerine dağıtılan Türk esirler, yerel halk arasında büyük merak uyandırıyor. Özellikle subaylar ve paşalar, şehirlerde en çok ilgi gören kişilerdi. Bunların en dikkat çekeni, Plevne Gazisi Osman Paşa idi. Harkov'da bir otel odası kiralayan Osman Paşa, çok sayıda Rus ziyaretçiyi ağırlıyordu¹⁹. Rus askeri makamları ve polis, Osman Paşa'nın esareti sırasında bu ziyaretleri engellemek için herhangi bir girişimde bulunmamış, böylece Paşa, mahiyetindeki korumalar eşliğinde ziyaretçilerini rahatlıkla kabul edebilmişti. Hatta sık sık Rus makamlarından aldığı özel davetlere iştirak ediyordu. Rus gazeteleri, Osman Paşa'nın esirlik rolüne oldukça alıştığını, toplumsal yaşamda kendini gösterdiğini ve bazı davetlere katıldığını aktarıyordu. Örneğin, 15 Ocak 1878'de düzenlenen bir maskeli baloya ve yardım toplantısına Prens Kropotkin ile bir Türk doktor eşliğinde katılmıştı²⁰. Rus basını, onun altın kılıcı, ağırbaşlı ve vakur tavırlarıyla dikkat çektiğini, elindeki konyakla sorulara nazıkçe yanıt verdiğini yazıyordu²¹. 25 Ocak'ta Godfoi kardeşlerin sirk gösterisini izlemiş, üç gün sonra ise ünlü Bolşoy Tiyatrosu'nda bir etkinliğe katılmıştı. ²². Osman Paşa'nın Rus sosyal hayatındaki bu etkinlikleri, gazete manşetlerinde geniş yer buluyordu²³.

Osman Paşa'yı meraktan görmek isteyenlerin yanı sıra, Plevne'de esir düşen Ruslara kötü muamele yaptığı iddiasıyla onun yargılanmasını talep eden Rus milliyetçileri de bulunuyordu. Ancak Osman Paşa'nın yanında bulunan ve Rus esirlere yapılan muamelelere birebir şahitlik eden İbrahim Paşa, Osman Paşa'nın Rus esirleri kendi askerlerinden ayırmadığını, eşya-

18 *Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoy İmperii*, 2. Seri, C. 52, No: 57530.

19 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında esir düşen paşaların çoğunluğu kendilerine lüks daireler ayarlanmasına rağmen otelde kalmayı tercih etmişlerdir. Osman Paşa (Harkov'da "Belle Vue" Otelinde 4 oda tutmuştu. Hasan Paşa (Orell'de "Petersburg Otel") Tevfik Paşa (Harkov'da "Angliya Otel") Faik Paşa ve Hayri Paşa (Orel'de "Tolstopyatov Otelinde 3 oda tutuyorlardı) bk. Vitaliy Poznahirev, *Turetskie Generali i Admirali v Russkom Plenu (XVIII-XX vv.)*, Nestor-Istoriya, Sankt-Peterburg 2019, s. 123.

20 *Golos*, Peterburgskiy Listok 1878, No 24 (24 yanv.)

21 *Harkov*, 1878. 13 Yanv.

22 Vitaliy Vitaleviç Poznahirev-Tuncay Ögün, "Generalitet Plevnesskoy Armii v Rossii v 1877-1878 gg", *Gumanitarnie Nauçnie Issledovaniya*, No. 7, 2016, Yelektronniy resurs, URL: <http://human.snauka.ru/2016/07/15938> (08.06.2018).

23 Plevne esiri Osman Paşa, 25 Ocak'ta 'Godfroi Kardeşler' sirkini ziyaret ettikten sonra Bolşoy Tiyatrosuna giderek 'Joanna Gray' adlı oyunu izledi. Osman Paşa, locada oturdu. Tiyatrodan çok etkilendi, özellikle Fransız orkestrasından. Osman Paşa, önümüzdeki günlerde yeniden tiyatroyu ziyaret edeceğine söz verdi. Topluluğun yönetmeni, Bay Forcatti, şeref defterini Osman Paşa'ya sundu ve o da 'Mareşal Gazi Osman' diye imzaladı, ardından Müslüman tarzına göre ay ve günü belirtti. Mola sırasında Osman Paşa sahneye çıkarak bir sanatçının kulisine gidip sigara içti. Yanında bir Türk doktor ve polis müfettişi Bay Grineviç vardı. Uzun süredir Fransızca konuşmayı reddeden Osman Paşa, sonunda Fransızca ve hatta oldukça düzgün bir şekilde Rusça konuşmaya başladı! Üzerinde Türk askeri üniforması vardı ve kılıcını yanından ayırmıyordu. Bkz. *Golos*, 1878, No. 32 (1 (13) (Fevr); *Don*, 1878, No. 22, (Fevvr)

larını titizlikle kayda aldırarak en küçük bir kayba bile izin vermeden koruduğunu ifade etmiştir²⁴. Bu durum, Plevne’de esir alınan Rus askerleri tarafından da teyit edilmiştir²⁵. Yine Osman Paşa, bu suçlamalara karşı Rus gazetelerine bir demeç göndermişti²⁶:

Osmanlı savaş esirleri, esaretleri süresince buldukları bölgenin üst otoritelerinin denetiminden geçtikten sonra mektuplaşma hakkını kullanabiliyordu²⁷. Benzer biçimde Rus esirler de memleketlerine mektup gönderebiliyordu. Ancak bu mektuplar savaş sürecince sahiplerine çok geç ulaşıyordu. Osmanlı-Rus barışı sağlandığında İstanbul’da bulunan bir Rus muhabiri bu durumdan şikâyetçi olan Rus subaylarının mektuplarını daha hızlı ulaştırmak için kendisine verdiklerini söylüyordu. Buna karşın Petersburg’a gideceği için sadece o bölgeye ulaşacak mektupların yanına alabildiğini belirtiyordu²⁸. Bazı esirler ise mektupla beraber ailelerinin ihtiyaçlarını karşılaması için para bile gönderebiliyordu. Vladimir eyaletinde esir olan üst rütbeli bir subay ailesine para göndermeyi başarmıştı²⁹. Yine Kursk’ta esir olan Adil Paşa İstanbul’daki ailesiyle mektuplaşabiliyordu³⁰. Hatta Rusya’da esir olan paşalar kendi aralarında da haberleşebiliyordu³¹.

Aç Biilaç Üç Gece Ayakta: Esarete Suç ve Ceza

19. yüzyılda art arda yaşanan Osmanlı-Rus savaşları, halklar arasında düşmanlık duygularını pekiştirmiş ve devlet propagandası bu algıyı daha da derinleştirmiştir. Bu nedenle savaş esirlerine yönelik şefkatli yaklaşımların yanı sıra düşmanlık ve kötü muamele örneklerine de rastlanmıştır. Ancak

- 24 İbrahim Ethem, *Plevne Hatıraları*, haz. Seyfullah Esin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1979, s. 76.
- 25 Vitaliy Vitaleviç Poznahirev-Tuncay Ögün, “Generalitet Plevnesskoy Armii v Rossii v 1877-1878 gg”
- 26 Harkov, 3 Şubat, saat 8:20 akşam. Şu anda Osman Paşa’dan şu içerikte bir mektup aldım: “Sayın beyefendi, gazetelerde ordumun Plevne’de esir alınan 150 Rus askerini canlı canlı gömdüğü iddia edildi. Bu, bariz bir yalandır; gerçeği birçok kişi bilmektedir. Esirlere karşı bu kadar acımasız bir muamelemin ilk karşısında duran ben oldum. Sizden, ‘Golos’ gazetesinin bir muhabiri olarak, bu kesin protestomu saygın gazeteye iletmenizi rica ediyorum. Bkz., *Golos*, 1878, No: 35, 4 (16) (Fevr).
- 27 St. Petersburg’daki Büyük Britanya sefaretî Osmanlı esirlerinin memleketleriyle haberleşmesinde kritik bir role sahipti. Rus Hariciyesi esirlerin sayısı ve durumlarına dair bilgileri, onların mektuplarını ve göndermek istedikleri değerli eşyaları buradaki İngiliz sefirine teslim eder ve onun tavassutuyla Osmanlı Devleti’ne bu mektuplar ve esirlere dair bilgiler iletirdi; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS), 1234/11, 29 Şevval 1294/6 Kasım 1877. Ancak Osmanlı bürokrasisi Rusların uluslararası hukuka ve özel hukuka saygıları konusunda oldukça şüpheliydi. Rusya’nın “muamele-i mütehakkımanesi”ni vurgulayan Osmanlı bürokrasisi onların sadece esirlerin değil seferberlik esnasında kendi ordusundaki subay ve komutanların dahi mektuplarını açıp okuduklarını bu yüzden subay sınıfının ücretle süvari tutarak özel yazışmalarını gizlice yürüttüklerini bildirir; BOA, Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK), 1/34, 1 Recep 1294/12 Temmuz 1877.
- 28 *Peterburgskiy Listok*, Golos, No: 60, 1878 1 (13) Marta.
- 29 RGVLA, 400 Op. 3. D. 2092. L. 27.
- 30 *Golos* 1878, No 33 (2) (14) (Fevr.)
- 31 *Golos* gazetesi muhabiri bu mektuplaşma trafiğine iyi bir örnektir. *Bugün Harkov’a gidiyorum; Adil Paşa’dan Osman Paşa’ya bir mektup götürüyorum* bk. *Golos*, 1878, No 33 (2) (14) (Fevr.)

Rusya'nın savaşlarda üstünlük sağlaması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecine girmesi, Rus kamuoyunda esirlere karşı daha hoşgörülü bir tavırın gelişmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, olumsuz vakalar da yaşanmıştır. Esirlerin, Rus savaş hukukunun 38. maddesi uyarınca şehirlerde serbest dolaşım hakkına sahip olmaları, özellikle Rus milliyetçileri tarafından sözlü tacizlere maruz kalmalarına sebep olmuştur³². Bu tacizler zaman zaman fiziksel şiddet boyutuna da ulaşmıştır. Örneğin, Ağustos 1878'de Smolensk'te 15 yaşındaki bir Rus genci, bir Türk subayına saldırmış ve bu nedenle 3 hafta hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak gencin annesinin özür dilemesi üzerine subay şikâyetinden vazgeçmiş ve genç ceza almaktan kurtulmuştur³³.

1878 Mayıs ayında Petersburg'da Mikail Artemyev isimli bir köylü, sözlü olarak sataştığı savaş esiri Ahmet Halil ile tartışmış ve sonrasında kafasına taşla vurup yaralamıştır.³⁴ Bir başka mahkeme süreci ise esirlerin kendi aralarında olmuştur. Üst rütbede bulunan bir Osmanlı Subayı Ahmet, Mehmet'e vurmuş ve mağdurun şikâyeti üzerine konu askeri mahkemeye taşınmıştı³⁵. 9 Kasım 1877'de Voronej'de Kars'ın ele geçirilmesini kutlayan Rus subayları, taşkınlık yaparak Türk esirlere yönelik saldırılarda bulunmuştur³⁶. Savaşın toplum üzerindeki etkileri sadece gündelik olaylardan ibaret değildi. Savaşa dair haber akışının anlık devam ettiği bu süreçte harp sahasındaki neticeler savaşın tarafı olan halkı da derinden etkiliyordu. Rusya'da yayın yapan Don gazetesi savaşın sadece cepheye değil esir düşmüş Türk askerlerine karşı da verildiği söylüyordu. Nitekim Esirlerin yayıldığı geniş coğrafyada Türk esirlere yerel unsurlar tarafından uygulanan baskı ve şiddet gazete manşetlerinde "Rusların gücü" olarak nitelendiriliyordu³⁷.

Esirlere yönelik şiddet zaman zaman ölümle neticelenebiliyordu. Örneğin, 25 Temmuz 1878'de Minsk yakınlarındaki bir ormanda bir erkek cesedi bulundu. Yapılan incelemeler, cesedin bir ay önce esir kampından kaçan Mustafa Hasan'a ait olduğunu ortaya koydu. Üzerinde bulunan 13 altın sikke, olayın bir hırsızlık olmadığını düşündürüyordu. Ancak, esirin öldürülme ihtimali yüksek olmasına rağmen olayın kesin nedeni tespit edilemedi³⁸.

2 Ocak 1878 gecesi, Voronej'de yaşanan trajik bir olay, Osmanlı esirlerinin içinde buldukları belirsiz ve tehlikeli durumu gözler önüne serdi. O gece, Rus polisi bir cinayet ihbarı üzerine Bolşaya Dvoryanskaya Caddesi'ndeki Vasaynikov'un evine geldi. Burada bir Rus tüccarla birlikte yaşayan iki Türk esirin öldürüldüğü tespit edildi. Gece yarısı üç saldırgan, Ahmet Efen-

32 *Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoy Imperii*, 2. Seri, C. 52, No: 57530, Madde 38.

33 Poznahirev, *Osmanskije Voennoplennije v Rossii v Period Russko-Turetskoy Voyni 1877-1878 gg.*, s. 214.

34 *Odesskiy Vestnik*, 24 Fevr, 1878.

35 *Russkiy Invalid*, 29-go Yanvaryaya.

36 Kars'ın ele geçirilişi Ruslar tarafından öyle bir sevinçle karşılanmıştı ki Rus gazeteleri Küçük Asya'nın Kalesi Zapt Edildi diyerekten manşetten halka haberi duyurmuştu. Bk. *Moskovskie Vedomosti*, 1878. 7-go Noyabrya; Poznahirev, *Osmanskije Voennoplennije v Rossii v Period Russko-Turetskoy Voyni 1877-1878 gg.*, s. 215.

37 *Don*, 1878, No 88 (13 Avg.)

38 RGVIA, F. 400 Op. 3. D. 2058. L. 27.

gazi

Akademik
Bakış

185

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

di'nin evine baltalarla baskın düzenleyerek, önce onu yaralamış, ardından da boğarak öldürmüşlerdi. Polis olay yerine geldiğinde, saldırganların elinden ağır yaralı olarak kurtulabilen diğer esir binbaşının durumu kritikti; aldığı darbeler nedeniyle bilinci kapalıydı. Olayın ardından yapılan soruşturmalarda, hayatta kalan esirin verdiği ifadeler ve polis delilleri sayesinde saldırganların kimlikleri belirlendi. Suçluların ikisinin İran kökenli (Şuidi Cafer ve Aşem Selim) ve birinin Ermeni kökenli (Kasparov) olduğu ortaya çıktı. Voronej'de işlenen bu cinayet, bölgede büyük bir infiale yol açtı ve farklı versiyonlarıyla Rus basınında geniş yer buldu. Ancak polisin titiz çalışmaları ve hayatta kalan esirin ifadeleri sayesinde olayın arka planı aydınlatıldı³⁹.

Aslında Ahmet Efendi, Voronej'de kısa sürede tanınmış ve misafirperverliği ile sevilmiş biriydi. Aynı zamanda hatırı sayılır bir servete sahipti; polis raporlarına göre evde yüklü miktarda altın bulunuyordu. Cinayet gecesi, İran asıllı katiller Ahmet Efendi'nin misafiriydi. Evde hep birlikte kahve içmişler ve kart oyununa oturmuşlardı. Her şey olağan görünürken misafirler evi terk etti; ancak kısa süre sonra geri döndüklerinde bu kez baltalarla silahlanmışlardı. Eve döndüklerinde, Ahmet Efendi'ye baltayla saldırarak onu vahşice katlettiler. Hayatta kalan diğer esir, saldırı sırasında bayılmış, ikinci darbe ise omuz kemiğini parçalamıştı. Ertesi sabah, evin hizmetçisi eve geldiğinde korkunç manzarayla karşılaştı; bir Türk esirin cansız bedeni paramparça halde yatarken, diğeri kanlar içinde baygın haldeydi. Durumu polise bildirmesiyle olayın soruşturması derinleştirildi. Saldırganların çaldıkları değerli eşyaların izini sürmek için yapılan araştırmalar sonucunda, İran kökenli Hacı Aslanov'un bir meyve deposu olduğu belirlendi. Saldırganların akrabalarının, adaleti saptırmak amacıyla polise rüşvet teklif etmeleri de kayda geçti. Ancak bu girişimler başarısız oldu ve 29 Mayıs 1878 tarihinde mahkemeye çıkarılan saldırganlar, 15'er yıl hapis cezasına çarptırıldılar. Hükmün açıklanması sırasında hâkimin, bu suçun Rus kökenli bir vatandaş tarafından işlenmemiş olmasının olayın tek teselli edici yanı olduğunu belirtmesi, dava sürecinin hassasiyetle yürütüldüğünü gösterdi. Rus yetkililerinin bu olaydaki yaklaşımı, ülkenin uluslararası savaş hukukuna olan bağlılığını vurgulaması açısından dikkat çekiciydi⁴⁰.

Rus halkının Türk esirlere uyguladığı kötü muamele dışında esirlerin Rus subaylar ve erler tarafından sistematik olarak onur kırıcı muameleye maruz kaldıkları da vakidir. Bilhassa esir kamplarının kontrolünün subayların inisiyatifine bırakılması, keyfi uygulamalar yapmasına sebebiyet veriyordu. Her ne kadar uluslararası antlaşmalar ve Rus esir hukuku çerçevesinde esirlere insanlık onurunu aşacak davranışlar yasaklansa da harp ortamında disiplinsiz ve hukuk dışı tavırların kontrol ve denetimi her ortamda mümkün olmuyordu. Bu nedenle bazı subayların esirler üzerinden baskı kurması normalleşmekteydi. Fakat esirlerin şikâyetlerini üst mercilere ulaştırabildiği durumlarda Rus sivil ve askerî makamları suç işleyen, hukuk dışı davranan

39 Don 1878, No. 17 (12 Fevr.)

40 Don 1878, No. 12 (29 Yanv.)

askerî ve sivil personelini cezalandırmaktan çekinmemektedir. Öyle ki Osmanlı esirlerine kötü muameleden pek çok Rus subayının askerlikten ihraç edildiği kayıtlarda yer almaktadır.

Askerî ve sivil unsurlar tarafından Türk esirlere yönelik sistematik olmasa da belli ölçüde baskı söz konusuydu. Bunun yanında Türk esirlerin de birtakım hukuksuz vakalara, şiddet olaylarına karıştığı örneklere de rastlamak mümkündür. Mart 1878'de iki esir, aşırı alkol tüketiminin etkisiyle köylü Yakov Malysev'in evine izinsiz girmiş ve ailesini rahatsız etmişti⁴¹. 8 Ekim 1877'de Saratov'da yaşanan bir başka olay halk arasında büyük bir tepkiye yol açtı. İki Türk esirin caddede iki kızla tartışmaya başlaması üzerine, kızların çığlıkları yerel ahalinin olaya müdahale etmesine neden oldu. Esirlerin etrafını saran kalabalık, polisin zamanında müdahalesiyle dağıtıldı ve esirler bölgeden uzaklaştırıldı. Dönemin Rus basınında, Türk esir subaylar ile Rus kadınlar arasında bu tür adli olaylara sıkça yer verildiği dikkat çekmekteydi.⁴² Öyle ki Revel'de kalan Ahmed Rifat Paşa'nın esaret sürecinde oldukça fazla içki tüketip Rus kadınlarına düşkünlüğü öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki onun maceraları Rus Savaş Bakanlığını bile endişelendirmişti⁴³.

Esir kamplarında ve esaret bölgelerinde uygulanan hukuk normlarına ek olarak, savaş meydanlarında ve cephelerde uyulması gereken uluslararası kurallar ve savaş hukukları da mevcuttu. Ancak, savaş hukukuna aykırı uygulamalara yalnızca esir kamplarında değil, savaş esnasında cephelerde de rastlanıyordu. Doğu Cephesi'nde görev yapan İbrahim Derviş Paşa, esir düşen Osmanlı askerlerine düşman tarafından "yürekerin dayanamayacağı derecede vahşi" muamele yapıldığına dair bilgi aldıklarını da belirtiyordu⁴⁴. Osmanlı esirlerini en fazla zulme ve kötü muameleye maruz bırakanlar ise Rus askeri değil müttefikleri Bulgarlardı⁴⁵. Onların savaş süresince Türklere uyguladığı şiddetin boyutu öyle bir seviyeye gelmişti ki Ruslar bile bu durumdan rahatsız olmaya başlamıştı⁴⁶. Bulgarlar, sistematik fiziki şiddet dışında Türk esirlere sözlü tacizde bulunarak onları tahrik ve rencide etmekteydi. Hatta Türk esirlerin perişan hâllerinden dolayı onlara yardım etmek isteyen yerel halka engel olmakta, esirlerin kişisel mallarını gasp etmekten geri kalmamaktaydılar. Bulgarların zulmü dış basında da yer bulmuş, Türklere karşı barbarca saldırıları dünya kamuoyunda yankılanmıştır⁴⁷. Bulgarların Osmanlı esirlerine yönelik uyguladığı şiddet delillendirilmiş olmasına rağmen bu savaşta etkin kullanılan

41 Poznahirev, *Osmanskije Voennoplennie v Rossii v Period Russko-Turetskoj Voynı 1877-1878 gg.*, s. 218.

42 Poznahirev, *Osmanskije Voennoplennie...*, s. 131.

43 Poznahirev, *Turetskie Generalı i Admirah v Russkom Plenu (XVIII - XX vv.)*, Nestor-Istoriya, Sankt-Peterburg 2019, s. 142.

44 ATASE, 110-9-1-3/131-467, 9 Kanun-ı Evvel 1293/21 Aralık 1877; ATASE, 110-9-1-3/39-120, 10 Kanun-ı Evvel 1293/22 Aralık 1877.

45 Bilhassa İngilizler Bulgarların Türk esir ve sivillerine yaptığı zulmü pek çok kez hem Rus hem de Osmanlı yetkililerine sunmuştur. Bk. *Moskovskie Vedomosti*, 1878, 8 İyülya.

46 *Golos*, 1877, No: 249 (18 (30) Okt.

47 Naim Ürkmez, "Savaşın Öteki Yüzü: Romanya'daki 93 Harbi Esirleri, *Belleten*, C 84/S. 300, 2020, s. 797.

propaganda makinesi, Osmanlı askerinin bilhassa da *başbozukların*⁴⁸ Rus ve Bulgarlara yönelik şiddetini gündeme getirmiştir⁴⁹. Hatta bazı Rus gazetelerinde bölgede Bulgarların eline geçen Türk esirlerin işkenceye maruz kaldıklarına dair haberlerin tamamen manipülasyon olduğu belirtilir. Zaten Türk yönetimi boyunduruğunda olan Bulgarların psikolojik bir baskıda yaşadıkları ve buna rağmen Türklere nazaran ekonomik durumlarının iyi olması onların düşmanca iftiralara uğramalarına ve katledilmelerine sebebiyet verdiklerini eklerler⁵⁰. Ancak her şey rağmen bazı Rus gazetelerine demeç veren subaylar Bulgarların Türklere karşı uyguladığı kötü muameleyi tüm tarafsızlığı ile ifade eder. Buna göre Rus subay Bulgarların Türklere ait her şeye sahip olmak istediklerini ve gasp ettiklerini söyler. Hatta Bulgarlardan dolayı evini terk etmek zorunda kalan Türklerin hiçbir eşyasını yanına almasına izin verilmez. Alanlar ise hırsızlıkla suçlanır. Neredeyse her Bulgar'ın Türklerin evlerini soyduklarını iddia eder. Bulgarların bazı kişisel eşyalarını almak isteyen Türklere karşı düşmanca tavırları karşısında ise sanki Türklerin burada hiçbir şeyleri yokmuş gibi davranıyorlar diye isyan eder. Zira Bulgarlar en ufak eşyasını kendisi ile götürmek isteyen Türkleri hırsızlıkla suçlar⁵¹.

Savaş esnasında esirler üzerinden yürütülen propaganda öyle bir seviyeye gelmiştir ki Rus muhabirler bir şekilde kendi lehlerine olacak meseleleri Avrupa basınına aksettirebilmişleridir. Bu bağlamda Alman Kayzeri II. Wilhelm, 1877 Temmuz'unda başlayan Şıpka Muharebelerinde yaralı Rus askeri ve Kızılhaç görevlilerin katledildiğine dair duyumların doğruluğunu, Sultan II. Abdülhamid'den teyit etme ihtiyacı hissetmiştir⁵². Rus ordusunda muvazaf bir Alman subayın, yaralı Rus askerlerinin ve kollarında Kızılhaç alameti taşıyan sedye görevlilerinin Osmanlı askerlerince eziyete uğrayarak öldürüldüğünü, buna karşın Rus ordusunun yaralı ve esir Osmanlı askerlerini tedavi ettirdiğini Berlin'e bildiren telgrafi ve savaş bölgesinde bulunan Avrupalı muhabirlerin bu konuya dair yaptıkları haberler üzerine Alman İmparatoru duruma dair bilgi talep etmiştir. Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin Cenevre Muahedesinin taraf devletlerinden biri olduğunu bildirerek söz konusu ithamların asılsız olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bununla da yetinmeyerek negatif propagandayı boşa düşürmek için Ardahan Olayı ve Rusçuk'ta Hilal-i Ahmer çadırlarının topa tutulması gibi Rus ordusunun işlediği savaş suçlarını örneklendirmiştir⁵³. Bu durumun aksine Ruslar ise İngiliz The Times İstanbul Muhabirini de şahit göstererek bugün Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan

48 Osmanlı ordusunu oluşturan kuvvetlerdendir.

49 *Moskovskie Vedomosti*, 1878. 8 İyulya

50 *Golos*, 1877, No: 249 (18 (30) Okt.

51 *Peterburgskiy Listok*, *Golos*, No: 60, 1878 1 (13) Marta.

52 BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y.EE), 84/100, 14 Şaban 1294/24 Ağustos 1877. Almanya yanı sıra Osmanlı Devleti nezdindeki İngiltere büyükelçisi Henry Layard'ın da konu hakkında hükümet nezdinde teşebbüsleri söz konusu olmuştur; BOA, Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR), 1/62, 23 Ağustos 1877. Tüm bu bilgilerin aksine Rusların zulümleri de benzer şekilde Londra'da gündem olmuş, İngiltere hükümeti cepheye işkenceye uğrayan Türk askeri hakkında Layard'ın tahkikat yapmasını talep etmiştir. *Moskovskie Vedomosti*, 1878. 10 Avgusta.

53 BOA, Y.EE, 84/100, 14 Şaban 1294/24 Ağustos 1877.

Eski Zağra'da başıbozukların yerel halkı çembere alıp işkence ettiklerini ve bazı köyleri yaktıklarını dile getirmektedir. Türklerin bölgede 30 kadar kilise, okul ve binlerce okulu tahrip ettiğini söylenen Ruslar buradaki kayıplarının Plevne'deki askeri kayıplarına eşit olduğunu da iddia etmekteydiler⁵⁴. Aksine Osmanlı belgeleri ise aynı bölgedeki Rus katliamından bahsetmektedir. Tuna ordusundan bir kol Eski Zağra'ya hareketi esnasında Rus dragon süvarilerine tesadüf ederek yapılan muharebede mağlup etmiş ve güzergâh üzerinde bulunan Hızırbey köyüne doğru hareketini sürdürmüştür. Köye konuşlanmış olan Rus piyade ve süvarisi top atışlarıyla püskürtülmüştür. Köyde yapılan tahkikatta bölgedeki diğer köylerden Müslüman ahalinin burada toplandığı ve Ruslara karşı savunma yapıldığı anlaşılmıştır. Ancak Rus ordusunun işgaliyle Müslüman aileler idam edilmiş hayatta kalan üç yüz kişilik grup ise köyün samanlığına hapsedilmiştir. Osmanlı askeri kumandanlığı Eski Zağra ve çevresindeki şehirlerin çoğunluğunun kadın nüfustan ibaret kaldığını da ifade ederek bunların korunmasız halde olduğunu ifade etmiştir⁵⁵. Süleyman Paşa Zağra-yı Atik harekâtını genişleterek 2 Ağustos 1877'de bölgede Osmanlı hakimiyetini yeniden tesis etmiştir. Böylece bilhassa Bulgarların baskı ve işkencelerine maruz kalan ahali kurtarılmıştır⁵⁶.

Ağustos 1877'de Rusların elinden kaçmayı başaran Tırnovalı Yusuf'un verdiği bilgiler, Balkan Cephesinde Osmanlı esirlerine yönelik Rusların kötü muamelesinin somut delillerinden biridir. Yusuf'un ifadelerine göre, ilk sorgu esnasında darp edildiği anlaşılmaktadır. Kendisiyle birlikte sorgulanan Osmanlı askerlerinin Rus komutan tarafından sorguya çekildiği, Osmanlı kuvvetleri hakkında bilgi vermeyi reddeden askerlerin soyularak üzerlerine katran sürüldüğü ve aç bılaç halde, üç gece boyunca ayakta dışarıda tutuldukları öğrenilmiştir. Yusuf, ayrıca Rusların Osmanlı askerlerini yakmakla tehdit ettiğini ve nöbetçilerin çeşitli hakaret ve dayaklarına maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Ruslardan kaçmayı başaran Yusuf'un vücudunun katranla kaplı olduğu, Osmanlı komuta kademesi tarafından da teyit edilmiştir. Buna karşılık, Osmanlı ordusunun Rus esirlere daha insancıl muamelede bulunduğu, esirlerin tayinatlarının düzenli olarak verildiği ve dinlenmelerinin sağlandığı belirtilmiştir. Ancak, Rus ordusunun Osmanlı esirlerine yönelik "insaniyete ve uluslararası hukuka" aykırı uygulamaları Osmanlı yetkililerince şikâyet konusu edilmiştir⁵⁷.

Osmanlı bürokrasisi bilhassa Rusya ordusunda çarpışan Bulgar, Ulah grupların Osmanlı esir askerlerine yönelttikleri şiddete karşı Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Tuna cephesinde iaşe nakleden Macar demiryolları ile Zıştovi ve Plevne'ye kadar seyahat eden Macar tüccarlarının verdiği malumata göre Plevne, Niğbolu arasındaki esir Osmanlı askerlerinin çoğunluğu soğuk ve hastalıktan dolayı şehit düşmüştür. Şehit düşenlerden 3.500'ünün naaşı defnedilmeyerek yol kenarlarında terk edilmiştir. Tüccarlar Ulahların arabalarıyla şehitlerin bedenleri üzerinden gelip geçtiğini, bunların

54 *Moskovskie Vedomosti*. 1878. 8 İyulya.

55 ATASE, 110-9-1-3/6-0-165, 30 Temmuz 1877.

56 ATASE, 110-9-1-3/9-0-78, 2 Ağustos 1877.

57 ATASE, 110-9-1-3/ 9-0-93, 30 Recep 1294/20 Ağustos 1877.

Yaz

Akademik
Bakış

189

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

esir Osmanlı askerlerine karşı işledikleri “vahşet ve barbarlığın” hiçbir millet tarafından tecviz edilemeyeceğini, şiddetin boyutunun “kalb-i beşerin” tahammül edemeyeceği derecede olduğunu bildirmişlerdir. Esirleri nakille görevli Ulahlar, hasta ve yaralı olup takati kalmayan askerleri “yürek dayanmayacak” surette darp ederek, yere düşen askerleri bellerindeki kuşaklarla boğazından arabaların arkasına bağlayarak süründürdükleri yine Macar tüccarların tanıklığıyla anlatılmıştır. Yollarda işkenceden şehit düşen Osmanlı askerleri boş arazide bırakılırken şehirlerden geçerken şehit düşenler ahalinin gözü önünde bırakılmayacağı için polis marifetiyle arabalarının arkasına yığılarak topluca boş arazilere bırakılmıştır. Esirlerin çoğunluğu soğuk, açlık ve işkenceden dolayı vefat etmiştir. Ulahlar altı askere günde üç yüz dirhem ekmek haricinde herhangi bir tayinat dağıtmadığı için açlık bir diğer ciddi ölüm sebebidir. Hatta sokaklara bırakılan bazı yaralı esirleri Macar tüccarlar kendi mağazalarına alarak tedavi ettirmişler ve hastaneye teslim etmişlerdir. Plevne, Zıştovi ve diğer mahallerde esir Osmanlı askerinin ve Müslüman ahalinin perişanlığını görüp yardım etmek isteyen “erbab-ı himmet” Bulgar ve Ulah askeri gruplar tarafından engellenmekte, hatta gizlice verilen tütün, ekmek gibi şeyler esirlerde görüldüğü anda ellerinden alınmıştır. Ulah ve Bulgarların Rusya ordusunun tecviziyle uyguladığı ve savaş hukukuna aykırı olan bir başka husus ise zabitan ve askerlerin para ve mallarının gasp edilmesidir. Tüccarlar, esir zabitanın Ayasofyalı Süleyman, Said ve İzzet Efendilerin yanlarında taşıdıkları elli liranın zorla alındığına bizzat şahit olmuşlardır. Macar tüccarlar bundan başka doğrudan Rus askerlerinin gözetimindeki Osmanlı esirlerinin asla bu derece kötü muamele ve hukuksuzluğa maruz bırakılmadığını da vurgular. Yaralı Osmanlı askerlerinin Rus yaralı askerleriyle aynı derecede tedavi edildiğini, bu konuda teftişle görevli Yüzbaşı Berpiyançinof(?)’un ifadelerine dayanarak da anlatırlar⁵⁸. Osmanlı Devleti ve Rusya bakımından esirlere yönelik Bulgar ve Ulah şiddeti neredeyse ortak protesto ve tepkiye neden olacak derecede ilerlemiştir.

Yenilmez Türk: Algı ve İmaj Yönetimi

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi hem iç hem de dış basının yakından takip ettiği bir savaştı. Kırım Harbi’yle yaygınlık gösteren savaş muhabirliği ve gazeteciliği, 93 Harbi’yle müstakil bir meslek hâline geldi. Bu yönüyle savaş meydanlarındaki çatışmalarda esir edilen askerlerin gündelik hayatına dair veriler, kamuoyuyla eş zamanlı paylaşılmaya başladı⁵⁹. Aslında basın üzerinden yürütülen bir algı ve imaj yönetimi bir psikolojik savaştı. Savaş muhabirliği alan olarak bağımsızlaştırılabilir fakat basının devlet propagandasının bir parçası olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Devletlerin politikalarını meşrulaştırın yahut değişmesine yol açan temel sivil kuvvet basındı. Devletlerin ideolojik aygıtları arasında 19. yüzyılda kitle iletişimini tekel altına alan basın, bu nitelikleriyle devletlere büyük imkânlar sunmaya başlamıştır. Nitekim 19. yüzyılda devletler basının kamuoyu üzerindeki etkisini fazlasıyla keşfetti. Osmanlı

58 BOA, HR.SYS, 1/4, 13 Muharrem 1295/17 Ocak 1878.

59 *Kurskie Gubernskie Vedomosti*, 1878, 5 Sentyabrya.

örneğinde bu vasıtayı etkili bir biçimde kullanan ve denetim altına almak için stratejik hamlelerden çekinmeyen en etkili politik figür II. Abdülhamid'di⁶⁰.

Yüzyılın son çeyreğine doğru devrin iki büyük karşıt/rakip gücünün karşılaşması uluslararası dengeleri değiştirecek önemde olduğu için harbe yönelik uluslararası ilgi ve merak üst düzeydeydi. Savaş neticesinde Osmanlı ordusunun hatırı sayılır bir kısmının esir düşmesi ve bu esirlerin maruz kaldıkları muameleler de bu ilgiden nasibini aldı. Örneğin 93 Harbi'nin Balkan Cephesi'nde muhabirlik yapan Rus gazeteci Vasiliy İvanoviç Nemirobiç Dançenko, gün gün takip ettiği savaşta esirlerin durumlarından da bahsetmekteydi. Osmanlı askerlerinin esaretlerinin ilk anlarına tanıklık eden Dançenko, Plevne ve civarında karşılaştığı esirlerin boyunlarına zincir vurularak bir hayvan gibi götürüldüklerini belirtir⁶¹. Dahası esirlerin aç biülaç şekilde tutulduklarını, Rus askerlerinden arta kalan yemeklerle hayatlarını devam ettirdiklerini söyler⁶². Gördüğü manzara karşısında dehşete düşen Dançenko, kısıtlı sağlık imkânları nedeniyle esirlerin pek çoğunun acı içinde öldüğünü de aktarır. Rus muhabir çok sayıda Osmanlı askerinin sorgusuna şahit olmuştur. Hatta Plevne'de uzun Rus kuşatması dolayısıyla teslim olan bazı askerlerin sorguları hakkında malmatlar da toplamıştır. Örneğin Osman Paşa'nın ordusuna mensup kişilerin haberleşmeleri yasaklandığı için askerlerin savaşın seyri hakkında hiçbir bilgileri olmadığı, bazı askerlerin aslında Ruslara karşı savaşmak istemedikleri ancak Paşa'dan korktukları için bunu dile getiremedikleri, hatta bazı esirlerin kendilerini rahat bir esaret geçirmek için doktor olarak tanıttıklarını aktarır⁶³. Osmanlı yönetiminin Rus esirlerine nasıl muamele ettiğine dair bilgi de veren Dançenko, Ruslara esir düşen bazı İngiliz doktorların Türklerin tüm Rus esirlerine kötü muamelede bulunduğunu ifade ettiklerini belirtir⁶⁴. Ancak bu bilgilerin aksine Avrupa basınında Rusların Türk esirlerini utanç verici bir biçimde ağırladıkları ifade edilir. Rusların bilhassa Balkanlarda kadın ve çocuk ayırt etmeksizin katliam yaptığını belirtilen İngiliz The Morning Post gazetesi muhabiri bazı bölgelerde ise kadınların kabul edilemeyecek şekilde hakaret ve tacizlere uğradıklarını basına taşır. Rus gazetelerinin de dikkatini çeken bu hadiseler Batı'nın Rus karşıtlığı olarak yansıtılır⁶⁵. Ruslar bilhassa Plevne'de oluşan insanlık dışı dramı perdelemek için propaganda faaliyetleri başlatmaktan geri durmamışlardır. Öyle ki Rus gazeteleri Osman Paşa'nın 150 Rus esirini diri diri gömdüğünü, yaralı Rus askerlerini taşıyan Kızılhaç görevlilerinin Osmanlı askerleri tarafından öldürüldüğünü iddia eden haberler yapmışlardır. Tüm bu ithamlara karşın Osman Paşa, Avrupa kamuoyunu ve

60 Keçecizade İzzet Fuat, *Kaçırılan Fırsatlar: 1877 Osmanlı-Rus Savaşı Hakkında Eleştiriler ve Askeri Düşünceler*, haz. Rasim Süerdem, Ankara 1997, s. vii, 1-3.

61 Aytaç Yürükçü, *1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşı'nda Propaganda: Avrupalı Gazetecilerin Faaliyetleri ve Rus Savaş Muhabiri Vasili İ. N. Dançenko'nun Savaş Notları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 124.

62 Yürükçü, *agt.*, s. 124.

63 Yürükçü, *agt.*, s. 125.

64 Yürükçü, *agt.*, s. 125.

65 *Moskovskie Vedomosti*, 1878. 8 İyulya.

basınına bu türden hadiselerin hiçbir zaman gerçekleşmediğini, aksine Rusların benzer hadiseleri Ardahan'da yaptıklarına dair bilgilendirmiştir⁶⁶. Öyle ki Rus Kazaklarının yağma ve zulmünden korkan 1500 kişilik bir kabile ormana kaçarak açlıktan öldüğüne dair haberler hem Avrupa basınında hem de Rus basınında yer alıyordu⁶⁷.

Osman Paşa üzerinden yürütülen karmaşık propaganda faaliyetleri Plevne esirlerinin bulunduğu her ortamda Rus gazetecilerinin merak konusuydu. Novgorod'ta esaret hayatına devam eden Ahmed-Hıfzı Paşa ve yanında bulunan Muhammed İzzet Bey muhabirin Osman Paşa'nın Rus esirleri öldürdüğü ve işkence ettiğine dair sorusuna şöyle cevap vermişti; *Osman Paşa gerçekten birkaç esiri İstanbul'a gönderdi, ancak orada iki yüz Rus'tan fazla bulunmaz. Cinayetler ve zulümler muhtemelen çatışmalar sırasında meydana geldi, o zaman insanlar insan olduklarını unuttular*⁶⁸.

93 Harbi esirlerinin geniş Rus coğrafyasının muhtelif bölgelerine sevkıyla beraber, yerel basında sık sık onlarla ilgili haberlerin çıktığını görmekteyiz. Genel itibarıyla Rus halkıyla esirlerin bu ilk karşılaşması meraklı kalabalıkların onları heyecanla izlemesine sahne olmuştu. Bu nedenle esirlerin ilk günlerine ait halkın verdiği tepkilere gazetelerde sıklıkla yer verilmişti. Örneğin Saratov'da çıkan bir gazete bu manzarayı şöyle belirtiyordu: "Bütün caddeler merakla esirleri bekliyordu. Bazıları evlerinin penceresinden onları izlemeye koyulmuştu. Bir anda savaş boyunca yaşanan vahşet unutulmuştu"⁶⁹. Bir başka haberde, esirlerin gecenin geç saatlerine kadar beklenildiğini, yerel ahalden bazılarının (yüksek ihtimalle Müslüman) esirlere rulo şeklinde para, sigara ve yiyecek attıklarını belirtmekteydi⁷⁰. Don gazetesi ise Türk esirlerinin şehre girişini şöyle tasvir ediyordu:

"9 Şubat'ta, Türk savaş esirleri Nijnevitsk'e geldiler. Görünüşe göre, tüm şehir halkı onları görmek için toplandı. Ne yazık ki, oldukça üzücü bir manzarayla karşılaştılar: Türkler düzensiz, perişan bir topluluk olarak görünüyordular. Yerel yetkililer onları şehir girişinde karşıladılar ve onları yerel kışlaya kadar eşlik ettiler, burada konaklama yerleri belirlendi. Geldiklerinde, hepsi aç oldukları için kendilerine yiyecek ve içecek verildi"⁷¹.

Yine bir Moskova gazetesi bölgedeki bilhassa Tatar kadınların esirlere çorap, giyecek elbise ve tütün getirdiklerini yazmaktaydı⁷². Ancak bu süreçte gazetelerin manşetlerine taşıdığı en sık haber, esirlerin geldikleri bölgelere salgın hastalıkları taşıyacağı üzerineydi. Esirler sevk edildikleri bölgelere ilkel

66 Türklerin bilhassa Plevne'de Rus esirlerini öldürdüğü ve işkence ettiği sürekli Rus basının gündemindeydi. Bk. *Utrennyaya Poçta* 1877, No. 30 (1 avg.); *Moskovskie Vedomosti*, 1878, 7 Sentyabrya.

67 *Moskovskie Vedomosti*, 1878. 8 İyulya, Rus medyasında çıkan ve İngilizler tarafından rapor olarak sunulan bu hadiseler Rus basını tarafından tamamen savaş propagandası olarak kabul ediliyordu.

68 *Golos*, Peterburgskiy Listok 1878, No 24 (24 yanv.)

69 *Saratovskiy Spravochniy Listok*. 1877. 9 Avg.

70 *Saratovskiy Spravochniy Listok*. 1877. 9 Avg

71 *Don*, 1878, No: 23, 28 (Febr.)

72 *Moskovskie Vedomosti*. 1878. 16 Yanv.

koşullarda getirilmiş, yeterince beslenememiş, mevsim koşullarında giydirilmemişlerdi. Bu nedenle çoğu hastaydı. Moskova gazetelerinde şehirde hastalıkların arttığı ve ölen esirlerin derin çukurlara gömüldüğü belirtilmekteydi⁷³. Bir başka gazetede yerel ahalinin endişeli olduğu, esirlerin bölgede hastalıkları yaydığı iddia edilmekteydi. Bu türden iddialar diğer bölgelerde de sık sık dile getirilmekte, bu nedenle Türk esirlerin kiralayacak ev bulamadıkları gazete manşetlerinde yer almaktaydı⁷⁴. Haberler öyle bir noktaya varmıştı ki bazı basın organlarında çıkan yayınlar müşkül haldeki esirleri dehşete düşürüyordu: Bir Rus gazetesinde çıkan haber aynen şu şekildeydi:

“Nijnevitsk'in Türk esirlere bakışında hâlâ tuhaflıkları olduğu söylenebilir. Türk esirleri için özel konaklama yeri sağlamakta epey zorlanılmış. Çünkü çoğunlukla verilen yanıt, “Bu kafirleri evimize nasıl alırsınız?” olmuş. Hatta bazıları, eğer hasta Türklerin evlere yerleştirileceği belirtilirse, evlerini ne pahasına olursa olsun yakacaklarını iddia etmişler. Çünkü onların hastalıklarının öyle bir doğası varmış ki, başka bir şekilde kurtulmanın mümkün olmadığını söylüyorlarmış⁷⁵.”

Rus gazetelerinin Türk esirlerinden sık sık bahsetmesi onların itaatkâr ve uyumlu olduğunu söylemesi bir bakıma zafer kazanmış bir ulusun düşmanı itaati aldığı ve artık kontrolün kendinde olduğunu halkına ilan eden bir imgeyi barındırıyordu. Rusya'nın kalbi Petersburg'a neredeyse çıplak olarak getirilen 200 Türk esiri hakkında yapılan haber ise bu bağlamda pek çok simgeyi gözler önüne sermesi bakımından ilginçtir.

“Osmanlı askerlerinin giydiği eski ve yıpranmış giysilerin yakılmasına karar verilmiş ve bu işlem, 5-7 gün sonra gerçekleştirilmiştir. Esirlerin kıyafetlerinin yakılması sırasında geniş bir kışla avlusunda bir ateş yakılmış, esirler bu eski kıyafetlerini gözle görülür bir öfke ve haykırımlarla ateşe atmışlardır⁷⁶.”

Esirlerin, Türk üniformalarının yakılıp Rus tipi kıyafetler verilmesi, aslında bir Rus sembolizmiydi. Esirler artık eski hâkim unsura ait en belirgin kültürel simge olan kıyafetlerden soyutlanmış yeni efendilerinin her ne kadar tedbir ve hijyen amacıyla verilse bile kendisine bahsettiği kıyafetleri giymek zorundaydı.

93 Harbi'nin kesin Rus galibiyetiyle sonuçlanması tedricen Osmanlı askerlerine ve esirlerine bakışı değiştirdi. Savaş süresince Osmanlı askerleri aleyhine propaganda yayını yapan basın organları, Türk askerlerini cesur, yardımsever ve dirayetli olarak tasvir etmeye başlamışlardı. Elbette bu durumun en önemli sebebi Rusların kazanan taraf olmalarıydı. Onlar korkak, aciz bir düşmandan ziyade saygıyla anılacak bir düşmanı alt etmişlerdi. Böylece kendi zaferleri de değer bulacaktı. Nitekim Osman Paşa'nın Rus basınında sürekli

73 Hovanskiy N.F., Saratov i Voyna 1877–1878 gg. //Tr. Saratovskoy uçe-noy arhivnoy komissii. 1915. Vıp.s. 50.

74 Poznahirev, “Turetskie Voennoplenne v Kurskoy Gubernii v Period Russko-Turetskoy Voynı 1877–1878 gg”. s. 59-61.

75 *Don*, 1878, No: 23, 28 (Febr.)

76 *Golos*, Peterburgskiy Listok, No: 48, 7 (19) Marta.

olarak kahraman olarak anılması, onun başarısından ziyade Rus zaferinin taçlanmasıyla ilişkiliydi⁷⁷. Çünkü böyle büyük bir komutanı ancak Rus askerleri yenebilmişti. Elbette Rus basınının ilgi odağında sadece Osman Paşa yoktu. Rusya'nın muhtelif bölgelerine dağılmış esirler de yerel ahalinin ilgisini çekiyordu. Bu nedenle basında sık sık onlarla ilgili haberler yer almaktaydı. Bu haberlere göre genellikle esirler gayet uyumlu, sessiz ve itaatkârdı⁷⁸. Sadakatleri ve yardımseverlikleriyle zamanla yerel ahali tarafından da benimsenmişlerdi. Esirlerin bu yöndeki eylemleri Rus basınına da yansdı. Örneğin 1878 Eylülünde esirlerin dönüş hazırlıkları yaptığı bir süreçte Osmanlı esirleri şehirde çıkan büyük bir yangına müdahale etmişler ve canları pahasına yerel ahaliyle beraber yangını söndürmek için çalışmışlardı. Bu olay Rus basınında geniş yer almıştı. Esirlerin bulunduğu Smolensk, Beliy ve Poktrovsky gibi vilayetlerde çıkan yangınlara da esirlerin hiçbir talep bulunmadan yardıma koştukları bilinmekteydi. Rus evleri genel itibarıyla ahşaptı. Bu nedenle Rus şehirlerinde sık sık yangın çıkmaktaydı. 93 Harbi esirlerinin bu süreçte Rus halkının yanlarında olmaları, yardımsever bir imaj çizmelerini sağladı. Ahaliye yardım eden ve gönüllü kamu hizmetinde bulunan esirlere yönelik haberlere Rus matbuatında sıklıkla tesadüf ediliyordu. Örneğin 1877 Temmuz'unda Orel'de çıkan bir gazetenin manşetinde, Türklerin oldukça yardımsever insanlar olduğundan bahsediliyordu. Yine Rıbinsk şehrinde çıkan başka bir haberde, esirlerin alçak gönüllü olduğu, şehirde sessizce dolaştıkları ve hiçbir şekilde bir taşkınlığa karışmadıkları belirtilmekteydi. Benzer şekilde Revel'de çıkan başka bir yayın organı da esirlerin bir taşkınlık veya isyana karışmadıklarını ifade etmekteydi⁷⁹. Hatta Orel'de Türk subaylarının onuruna yemek bile verilmişti⁸⁰.

Osmanlı esirlerinin esaretleri boyunca gündelik hayatın içerisine iyice karışmaları, kaldıkları şehirlerle bütünleşmelerini de sağladı. Artık savaşın başlangıcındaki düşman imgesi yerini şefkate bırakmıştı. 1878'de Kaluga'da basılan bir gazetede aynen şu ifadeler yer almaktaydı: "Bir yıl önce Türkler neredeyse düşmanca karşılandı, şimdi ise Kaluga halkıyla yakınlaşmayı başaran esirler dost olarak görülmekte."⁸¹ Bir başka olayda ise teftiş için Novgorod, Revel ve Pskov'da bulunan askeri müfettiş raporlarında yerel halkın ve bilhassa kadınların Türk esirler arasında yaralı ve hasta bulunanlara oldukça yardımcı olduklarını dile getiriyordu⁸². Yine Pskov'da çıkan süreli bir yayında Türklerin şehrin her yerine dağıldığı, insanları sürekli olarak kendi usullerince selamladıkları ve halkın onlardan çok memnun oldukları ifade edilir⁸³. Görüle-

77 *Neva* 1877, No 48 (4 dek.) Haftalık yayın yapan *Neva* gazetesi Plevne'nin düşüşünü büyük bir sevinçle Rus halkına duyururken Plevle'nin cesur savunucu Osman Paşa'yı da takdir ediyordu.

78 *Don* 1878, No 17 (12 Fevr.) *Don* gazetesinde çıkan habere göre esirler silahları elinden alındığından beri karşımıza bir düşman olarak değil, bulunduğu ülkenin geleneklerine ve diline saygı gösteren zavallı adamlar olarak çıkıyor; onları hor görmek yerine sempatiyle yaklaşmak sağduyulu olmak onurlu bir davranıştır.

79 *Revel*, *yanvar* 1878 g.

80 *Moskovskie Vedomosti*. 1878. 22 Marta.

81 *Kaluga*, *Temmuz* 1878.

82 *Russkiy Invalid*, 28-go Yanvarya

83 *Pskov*, *Temmuz* 1878.

ceği üzere Osmanlı esirlerine düşman askerinden ziyade şefkatle yaklaşılmakta ve misafir olarak görülmektedir. Moskova'da çıkan bir haber de bu durumu kanıtlamaktadır: Burada bizimle 6 subay, 70 kadar Türk esiri var. Bunların hepsi Osman Paşa'nın Plevne ordusundan. Onlara çok iyi davranıyoruz.⁸⁴ Elbette Osmanlı esirlerinin bu kadar uyumlu davranmasında ağır bir yenilginin doğurduğu sonuçlar yatmaktadır. Osmanlı'nın son gücüyle giriştiği bu savaş öz kaynaklarının çoğunu tüketmiştir. Herhâlde esir düşen askerlerin o dönemki dünya algısında Ruslara karşı bir galibiyet öngörülmemektedir. Esaretlerini sorunsuz bir şekilde atlatmanın en iyi yolu da uyumlu davranmaktan geçmektedir.

Rus basınında esirlerle ilgili son haberler yurda dönüşleriyle ilgiliydi. Yaklaşık bir ila bir buçuk yıl arasında Rusya topraklarında kalmışlardı. Hâliyle buldukları bölgenin bir parçası hâline gelmişlerdi. Rus basınında yer alan haberlerden de bu durumu tespit etmek mümkündü. Minsk'te çıkan bir gazetedede şunlar yazıyordu:

“Türk esirleri barış antlaşmasından sonra büyük bir heyecana kapıldı hatta yaralılar bile ülkelerine dönecekleri için sevinçliydi. Şunu da belirtmek gerekir ki burada kaldıkları müddette huzur içinde kaldılar”⁸⁵.

Odessa Vestnik'te çıkan bir haberse Türk esirlerin Rus halkıyla esaret süreçlerinde bağ kurduklarını gösterir nitelikteydi: Evlerine dönen iki Türk subayla iki Kursklu kadın konuşuyordu. Son veda öpücüğü, göz yaşlarına boğdu. Esirlerin, bilhassa subayların esaretten yurda dönüş tabloları bu türden iyimser yorumlarla sunulmuştu⁸⁶.

Sonuç

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), sadece bir askerî çatışma olarak değil, aynı zamanda bireysel hikâyelerin ve insani deneyimlerin tarihsel bir sahnesi olarak değerlendirilmelidir. Bu savaş, Osmanlı askerlerinin Rusya'daki esaret süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar, kültürel farklılıklar ve karşılıklı önyargıların şekillendirdiği bir dönemi yansıtmaktadır. Rus esir hukukunun karmaşıklığı, Osmanlı askerlerinin rütbelerine göre farklı muamele görmesi ve yerel halkla olan temasları, savaşın insani boyutunu ve mikro düzeydeki etkilerini anlamak için önemli veriler sunar. Osmanlı askerlerinin Rus halkı tarafından “öteki” olarak algılanması, savaşın yarattığı travmatik etkilerin toplumsal hafızadaki izlerini derinleştirirken, bazı durumlarda bu önyargıların kırılmasına da vesile olmuştur. Özellikle esirlerin yardımseverliği, günlük hayata entegrasyon çabaları ve bazı yerel halkın insani yaklaşımı, bireysel düzeyde empati ve anlayışın mümkün olduğunu göstermiştir. Rus ve Osmanlı toplumları arasındaki bu temas, savaşın yalnızca devletler arası bir güç mücadelesi olmadığını, aynı zamanda iki farklı kültürün bireyler düzeyinde nasıl etkileşim kurduğunu da ortaya koymaktadır. Esirlerin hikâyeleri, savaşın deva-

84 *Moskovskoy Gub., Temmuz 1878*. 1878 yılı sonuna kadar esirlerin büyük bir kısmı Rusya'yı terk etti. Bk., NIAB, Belge No: 5272.

85 A. L. Samoviç, “Turetskie Voennoplenie 1877-1878 g. Razmeşenie, Soderjanie, Vzaimootnoşeniya s Naseleniem Rossiyskih Guberniy”, s. 22.

86 *Odesskiy Vestnik*. 1878. 20 Avg.

Gaz

Akademik
Bakış

195

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

sa siyasal ve askeri manevralarının gölgesinde kalan insani boyutları görünür kılmakta, bireysel acılar ve umutların tarihsel süreçte nasıl bir rol oynadığını göstermektedir. 93 Harbi, galiplerin ve mağlupların sadece savaş alanlarında değil, toplumsal ve bireysel hayatta da birbirine yansıyan izlerini barındırır. Rusya'da kalmayı seçen Osmanlı esirlerinin hikâyeleri, bu süreçte ortaya çıkan karmaşık insanlık deneyimlerini yansıtırken, iki imparatorluğun ötesinde, savaşın insani trajedisinin evrensel bir resmini çizer. Esaret, yalnızca fiziksel bir tutsaklık değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve insanlık üzerine bir düşünme süreci olmuştur. Rus halkının Türk esirlerine yönelik tutumlarına bütüncül bir perspektifle bakıldığında, bu yaklaşımların hepsinden izler bulmak mümkündür. İnsanların esir kabileleri aracılığıyla diğer toplumlara ve insanlara dair algılarını şekillendirmeye, onların toplumsal hiyerarşideki yerlerini belirlemeye çalıştıkları görülür. Bu sosyal psikolojik süreç, genetik hafızalarda yer etmiş merhamet duygusuyla veya devletin propaganda söylemleriyle birleşerek, muhtaç durumda olan insanlara karşı oluşan şefkat ya da düşmanlık gibi hisleri şekillendirmiştir. Dolayısıyla, Rus halkının Türk esirlere bakışını belirleyen temel unsurlar arasında tarihsel merhamet kültürü, siyasi söylemler ve savaşın yarattığı toplumsal duygu yoğunluğu önemli yer tutar. Esirlerin bireysel hikâyeleri, savaşın insan hayatı üzerindeki dönüştürücü gücünü anlamamızı sağlarken, tarihsel olayların insani boyutlarının göz ardı edilmemesi gerektiğini de hatırlatır. Bu yaklaşım, geçmişin derinliklerinden günümüze uzanan, ötekiyle yüzleşme ve insanlık üzerine yeniden düşünme ihtiyacını bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Belarus Milli Tarih Arşivi (Natsionalny İstoričeskiy Arhiv Belarusi) NIAB (Yayınlanmış Belgeler)

Belge No: 19; NIAB, Belge No: 20; NIAB, Belge No: 5272.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS), 1231/34, 2 Ekim 1878; 1225/2, 24 Temmuz 1294/5 Ağustos 1878; 1/4, 13 Muharrem 1295/17 Ocak 1878; 1225/2, 26 Temmuz 1294/7 Ağustos 1878; 1234/11, 29 Şevval 1294/6 Kasım 1877; 1235/41, 27 Temmuz 1294/8 Ağustos 1878; 1235/46, 15 Ağustos 1294/27 Ağustos 1878; 1240/46, 20 Ağustos 1878.

Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR), 1/62, 23 Ağustos 1877.

Yıldız Esas Evrakı, (Y.EE), 84/100, 14 Şaban 1294/24 Ağustos 1877

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat, (Y.PRK.ASK), 1/34, 1 Recep 1294/12 Temmuz 1877.

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (ATESE)

ATASE, 110-9-1-3/9-0-93, 30 Recep 1294/20 Ağustos 1877; ATASE, 110-9-1-3/123-94, 9 Haziran 1294/21 Haziran 1878; ATASE, 110-9-1-3/131-467, 9 Kanun-ı Evvel 1293/21 Aralık 1877; ATASE, 110-9-1-3/39-120, 10 Kanun-ı Evvel 1293/22 Aralık 1877; ATASE, 110-9-1-3/38-61, 12 Kanun-ı Evvel 1293/24 Aralık 1877; ATASE, 110-9-1-3/39-120, 9 Kanun-ı Evvel 1293/21 Aralık 1877; ATASE, 110-9-1-3/6-0-165, 30 Temmuz 1877; ATASE, 110-9-1-3/66-74, 26 Rebiülevvel 1295/30 Mart 1878; ATASE, 110-9-1-3/9-0-78, 2 Ağustos 1877; ATASE, 110-9-1-3/28-73, 25 Şevval 1294/2 Kasım 18.

Rusya Devlet Askeri Tarihi Arşivi, Moskova

RGVIA, F.400 Op. 3. D. 2038. L. 126; RGVIA, F.400 Op. 3. D. 2047. L. 89; RGVIA, F.400 Op. 3. D. 2092. L. 27; RGVIA, F.400 Op. 3. D. 2058. L. 27.

Rusya Ryazan Bölgesi Devlet Arşivi, Ryazan

GARO, F. 5. Op. 3. D. 2029, L.1-6; GARO, F. 5. Op. 4. D. 5498, L.6

Sürelî Yayınlar

Don, 1878, No 12 (29 Yanv.); Don, 1878, No 17 (12 Fevr.); Don, 1878, No 15 (7 Fevr.); Don, 1878, No 22 (Fevr.); Don, 1878, No 88 (13 Avg.); Don, 1878, No 23 (28 Febr.); Golos, No 60, 1878 (1 (13) Marta); Golos, 1878, No 33 (2 (14) Fevr.); Golos, 1878, No 35 (4 (16) Fevr.); Golos, 1877, No 249 (18 (30) Okt.); Golos, Peterburgskiy Listok, 1878, No 24 (24 Yanv.); Golos, Peterburgskiy Listok, No 48 (7 (19) Marta); Kurskie Gubernskie Vedomosti, 1878, 29 Sentyabrya; Kurskie Gubernskie Vedomosti, 1878, 19 Sentyabrya; Kurskie Gubernskie Vedomosti, 1878, 5 Sentyabrya; Moskovskie Vedomosti, 1878, 10 Avgusta; Moskovskie Vedomosti, 1878, 7-go Noyabrya; Moskovskie Vedomosti, 1878, 8 **İyulya**; Moskovskie Vedomosti, 1878, 7 Sentyabrya; Moskovskie Vedomosti, 1878, 22 Marta; Moskovskie Vedomosti, 1878, 16 Yanv.; Moskovskoy Gub., Temmuz 1878; Odesskiy Vestnik, 20 Avg., 1878; Odesskiy Vestnik, 24 Fevr., 1878; Odesskiy Vestnik, 1878, 20 Avg.; Orel, **İyul** 1877 g.; Neva, 1877, No 48 (4 Dek.); Kaluga, Temmuz 1878; Harkov, 1878, 13 Yanv.; Peterburgskiy Listok; Pskov, Temmuz 1878; Ruski **İnvalid**, 2 Aprelya; Russkiy Invalid, 28-go Yanvary; Saratovskiy Spravochniy Listok, 1877, 9 Avg.

Araştırma ve İnceleme Eserler

A. TĪHONOV, Voennopleniye Turki v Kaluzhskoy Gubernii v 1877-80-h godah” <https://ist-konkurs.ru/raboty/2005/899-voennopleniye-turki-v-kaluzhskoy-gubernii-v-1877-80-kh-godakh>. (20.10.2024)

ALEKSEEV, S. A. “Turetskie voennopleniye v Nijegorodskom krae v period russko-turetskoy voyni 1877–1878 gg”. Naučno-metodičeskii elektronnyy jurnal «Kontsept». 2017. – T. 39. – S. 2551–2555. – URL: <http://e-koncept.ru/2017/970837.htm>.

ETHEM, İbrahim Plevne Hatıraları, haz. Seyfullah Esin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979.

HOVANSKIY, N. F., Saratov i Voyna 1877–1878 gg. // Tr. Saratovskoy Uçenoy Arhivnoy Komissii, 1915. Vip. 32. 1915.

KEÇECİZADE, İzzet Fuat, Kaçırılan Fırsatlar: 1877 Osmanlı-Rus Savaşı Hakkında Eleştiriler ve Askerî Düşünceler, haz. Rasim Süerdem, Ankara 1997.

Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoy İmperii, 2. Seri, C. 52, No: 57530.

POROŞİN, İ.A Çetvert` Veka Nazad (iz Gimničeskikh Vospominaniy) S. Petersburg, 1905, C. 39, <https://www.booksite.ru/education/main/memoir/2.htm>.

POZNAHİREV, V. V., Ögün, Tuncay, “Generalitet Plevnesskoy Armii v Rossii v 1877-1878 gg”, Gumanitarnie Nauçnie İssledovaniya, No: 7, 2016, Yelektronnyy resurs, URL: <http://human.snauka.ru/2016/07/15938> (08.06.2018).

POZNAHİREV, V. V., “Turetskie Voennopleniye v Kurskoy Gubernii v Period Russko-Turetskoy Voyni 1877–1878 gg”. Istoriya i Arheologiya, 2013. No: 4.

POZNAHİREV, V. V., Ottomanskie Voennopleniye v Rossii v Period Russko-Turetskoy Voyni 1877-1878 gg, S. Petersburg 2017.

POZNAHİREV, Vitaliy, Turetskie Generali i Admirali v Russkom Plenu (XVIII – XX vv.), Nestor-Istoriya, Sankt-Peterburg 2019.

SAMOVİÇ, A. L., “Turetskie Voennopleniye 1877-1878 gg. Razmeşenie, Soderjanie, Vzaimootnoşeniya s Naseleniem Rossiyskih Gubernatorstv”, Kafedra istorii Voennogo universiteta, Sadovaya-Kudrinskay, 26/40, Moskva, Rossiya.

SPERANSKIY N. I., Pismo Speranskoy N. K., 23 Noyabrya 1877 g. Kars // Rossiyskiy Arhiv: Istoriya Oteçestva v Svidetel`stvah i Dokumentah XVIII–XX vv.: Al`manah. – M.: Studiya TRITYE: Ros. Arhiv, 1994. – S. 146–147. – [T.] V. Pis`mo 23-e. Mektupların kayıtlarına ulaşmak için bkz., <https://feb-web.ru/feb/rosarc/ra5/ra5-146-.htm>.

ÜRKMEZ, Naim, “Savaşın Öteki Yüzü: Romanya’daki 93 Harbi Esirleri, Belleten, C 84/S. 300, 2020, s. 789-824.

ÖĞÜN, Tuncay, “İstanbul Basınında 93 Harbi Türk Savaş Esirleri”, *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İstanbul 2018.

TOTFALUŞİN, V. P., “Voennopleniye Russko-Turetskoy Voyni 1877–1878 gg., v Saratovskom Krae” s. 129-130.

YÜRÜKÇÜ, Aytaç, *1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşı'nda Propaganda: Avrupalı Gazetecilerin Faaliyetleri ve Rus Savaş Muhabiri Vasili İ. N. Dançenko'nun Savaş Notları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

gys

Akademik
Bakış

197

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

Extended Abstract

This article examines the experiences of Ottoman soldiers captured during the Russo-Turkish War of 1877-1878 (93 War) from a micro-historical perspective. The 93 War was not only a military defeat for the Ottoman Empire but also a turning point in accelerating social and political transformations. In this context, the processes endured by Ottoman prisoners, Russian perceptions of the 'Other,' and the legal framework of captivity in Russia's modernization process are analyzed. Through an analysis of archival documents and contemporary written sources, the legal status of prisoners, their social conditions, and their perception within Russian society are evaluated. Ottoman soldiers found themselves within a system perceived as the 'Muscovite oppressor,' experiencing varying interactions with the local populace. In some regions, they received compassion and aid, while in others, they were subjected to violence and humiliation. Prisoners occupied different statuses legally, socially, and culturally. The question of whether they were regarded as 'property' under Islamic law, 'guests' in certain societies, or 'refugees' expelled beyond borders remains a matter of debate. The portrayal of Ottoman prisoners in the Russian press also evolved. Initially, Ottoman soldiers were depicted as cruel, barbaric, and primitive, but by the war's end, this image shifted to one of a brave and resilient adversary. The article also discusses the role of Ottoman prisoners in social life. Their relationships with the local population, their level of participation in daily life, and the decisions of some prisoners to remain in Russia are examined. For instance, an Ottoman soldier who was a carpenter chose to stay in Kaluga after the war, adopting Orthodox Christianity and assuming a new identity. Similarly, some Ottoman officers engaged with Russian high society, teaching French lessons and undergoing cultural transformation. The treatment of Ottoman prisoners in Russian society varied. While some regions provided humane conditions, in others, they continued to be viewed as enemies and were even subjected to violence. Their integration into urban life also led to differing perceptions. For example, in Smolensk, Ottoman prisoners assisted in extinguishing a major fire alongside the local population, which contributed to their positive reception. The study also addresses the issue of crime and punishment among the prisoners. Instances of conflict, both among the captives themselves and between them and the local population, are explored. Some prisoners engaged in minor offenses, while others were victims of violence from the local populace. Ottoman officers, generally more in contact with the outside world, experienced different conditions compared to lower-ranking soldiers, who often endured harsher circumstances. By focusing on the personal stories of 93 War prisoners, this article sheds light on the cultural and human relations between Ottoman and Russian societies. It highlights how war not only reshaped state relations but also transformed individual identities and collective memory. Ultimately, through the captivity experiences of 93 War prisoners, the study examines the broader impacts of war beyond the battlefield, exploring its historical, legal, and social dimensions. This research provides a comprehensive analysis of the human aspect of war by delving into the experiences of Ottoman prisoners within Russian society.

Gors

Akademik
Bakış

198

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025